

Звіт про перевірку схожості тексту OXsico

Назва документа:
CSeresznye_Erzsebet.docx

Ким подано:
Ерік Марусич

Дата перевірки:
2024-05-31 11:51:32

Дата звіту:
2024-05-31 12:32:50

Ким перевірено:
I + U + DB + P + DOI

Кількість сторінок:
47

Кількість слів:
12038

Схожість 3%	Збіг: 38 джерела	Вилучено: 29 джерела
Інтернет: 23 джерела	DOI: 0 джерела	База даних: 0 джерела
Перефразовування 0%	Кількість: 24 джерела	Перефразовано: 239 слова
Цитування 3%	Цитування: 28	Всього використано слів: 576
Включення 1%	Кількість: 1 включення	Всього використано слів: 70
Питання 0%	Замінені символи: 0	Інший сценарій: 2 слова

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
РОЛЬ ЖУРНАЛУ «УНГ» В СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ УЖАНСЬКОГО
КОМІТАТУ В ЕПОХУ ДУАЛІЗМУ 1875-1890 РР.

ЧЕРЕШНЯ ЕРЖЕБЕТ ЮРІЇВНА

Студентка II-го курсу
Освітня програма Історія та археологія
Спеціальність Історія та археологія
Рівень вищої освіти: магістр

Тема затверджена на засіданні кафедри
Протокол № _____ / 202_

Науковий керівник:

МОЛНАР Ф. Ф.
доктор філософії, доцент

Завідувач кафедри:

ЧОТАРІ Ю. Ю.
канд. іст. наук, доцент

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 2024 року
Протокол № _____ / 202_

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

Кафедра історії та суспільних дисциплін

Кваліфікаційна робота
**РОЛЬ ЖУРНАЛУ «УНГ» В СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ УЖАНСЬКОГО
КОМІТАТУ В ЕПОХУ ДУАЛІЗМУ 1875-1890 РР.**

Рівень вищої освіти: магістр

Виконавець: студентка 2-го курсу
ЧЕРЕШНЯ ЕРЖЕБЕТ ЮРІЇВНА

освітня програма Історія та археологія
спеціальність Історія та археологія

Науковий керівник: **МОЛНАР Ф. Ф.**
доктор філософії, доцент

Рецензент: **ЧОТАРІ Ю. Ю.**
канд. іст. наук, доцент

Берегове
2024

**Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék

**AZ UNG CÍMŰ FOLYÓIRAT SZEREPE A DUALIZMUS KORI UNG
MEGYE TÁRSADALMI ÉLETÉBEN, 1875–1890**

Magiszteri dolgozat

Készítette: Cseresznye Erzsébet

II. évfolyamos Történelem és régészet

szakos hallgató

Témavezető: Dr. Molnár Ferenc

PhD, docens

Recenzens: Csatáry György

PhD, docens

ЗМІСТ

ВСТУП	6
I. РОЗДІЛ: СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СТРУКТУРА УЖАНСЬКОГО КОМІТАТУ В ЕПОХУ ДУАЛІЗМУ	9
1.1. Економічні відносини Ужгородського комітату в епоху дуалізму	9
1.2. Суспільні відносини Ужгородського комітату в епоху дуалізму.	11
1.3. Культурні відносини Ужгородського комітату в епоху дуалізму.	14
II. РОЗДІЛ: ВИДАННЯ ГАЗЕТИ В УЖГОРОДСЬКОМУ КОМІТАТІ ЕПОХИ ДУАЛІЗМУ.	18
2.1. Короткий опис ужгородських газети.....	18
2.2. Угорськомовні газети.	19
2.3. Руськомовні газети.....	22
III. РОЗДІЛ ГАЗЕТА «УНГ». СУСПІЛЬНІ ПИТАННЯ НА СТОРІНКАХ «УНГ»	26
3.1. Історія газети «Унг».	26
3.2. Життя та діяльність Ференца Баночі.....	28
3.3. Життя та діяльність головних редакторів газети «Унг».	30
3.4. Об'єднання та самоорганізація на сторінках «Унг».....	31
3.5. Суспільні питання у відображенні статей газети «Унг» з 1875 по 1890 рік.....	32
3.6. Реклами на сторінках «Унг»	34
3.7. Роль «Унг» у житті преси.	35
ВИСНОВОК	38
РЕЗЮМЕ.....	40
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	42
ДОДАТОК.....	45

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	7
I. FEJEZET A DUALIZMUS KORI UNG VÁRMEGYE TÁRSADALMI-GAZDASÁGI SZERKEZETE	10
1.1. A dualizmus kori Ung vármegye gazdasági viszonyai	10
1.2. A dualizmus kori Ung vármegye társadalmi viszonyai	12
1.3. A dualizmus kori Ung vármegye művelődési viszonyai	15
II. FEJEZET UNG VÁRMEGYE DUALIZMUS KORI LAPKIADÁSA	19
2.1. Az Ung megyei lapok rövid jellemzése	19
2.2. A magyar nyelvű lapok	20
2.3. A ruszin nyelvű lapok	23
III. FEJEZET AZ UNG CÍMŰ LAP. TÁRSADALMI KÉRDÉSEK AZ UNG HASÁBJAIN	27
3.1. Az <i>Ung</i> című lap története	27
3.2. Banóczy Ferenc élete és munkássága	29
3.3. Az <i>Ung</i> lap főszerkesztőinek élete és munkássága	31
3.4. Egyesületi élet és önszerveződés az <i>Ung</i> hasábjain	32
3.5. Társadalmi kérdések az <i>Ung</i> lap cikkeinek tükrében 1875–1890 között	33
3.6. Hirdetések az <i>Ung</i> hasábjain	35
3.7. Az <i>Ung</i> szerepe a sajtóéletben	36
ÖSSZEFOGLALÓ	39
РЕЗЮМЕ	41
FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE	43
MELLÉKLETEK	46

BEVEZETÉS

Kutatási témám: Az *Ung* című folyóirat szerepe a dualizmus kori Ung vármegye társadalmi életében. *Kutatásom objektuma* az Ung megyei sajtó, annak szemléje a dualizmus időszakában. A *kutatás tárgya* a *Ung* hetilap történetének leírása, a kiemelt cikkeinek jellemzése, valamint annak hatása a társadalmi életre.

Meggyőződésem, hogy a témának van *aktualitása*, hiszen a társadalom, a sajtó és a politika kapcsolata továbbra is kulcsfontosságú téma a történeti és társadalmi kutatásokban. A kutatás segíthet megérteni, hogy a sajtó hogyan járulhat hozzá a társadalom véleményalkotásához, a közösségi identitásépítéshez és a politikai gondolkodás formálásához. A sajtó a közösség életének alakítója és egyúttal a tükörképe is, másrészt hordozófelülete a különböző véleményeknek, eszméknek. Az *Ung* hetilap összefoglalja az Ung vármegye dualizmus kori történéseit, és aki ezzel az időszakkal foglalkozik, annak megkerülhetetlen, hogy a lappal is foglalkozzon.

Jelen kutatás elsődleges célja a kutatási tárgyat kontextusba helyezni, így leírtam azokat a tényezőket, melyek hatással voltak az Ung megyei lapkiadásra. Mivel Ung vármegye egy periférikus területe volt az Osztrák-Magyar Monarchiának, az etnikai sokféleség és a különböző nyelvű közösségek szoros együttélése jelentős kihívásokat teremtett. Ennek bemutatása segít megérteni Ung vármegye dualizmus kori társadalmának működését. Kutatásomat tehát a népességi, gazdasági, valamint a művelődési viszonyok feltárásával kezdem. Munkám részét képezte a ruszin sajtóorgánumok szemléje is, és azok társadalomra gyakorolt hatása. A ruszin sajtó nem csupán tájékoztató eszköz volt, hanem közösségformáló és identitáserősítő szerepet is betöltött a nemzetiség életében. A ruszin sajtó kiadása a dualizmus korában nem volt gördülékeny ruszin irodalmi nyelv megléte nélkül, így vita alakult ki a különböző lapok nyelvezetét illetően.

Kutatásom fő tárgya az *Ung* című hetilap, így leírtam a lap történetét, elindításának viszonyait és annak nehézségeit, valamint foglalkoztam az orgánum fő munkatársainak életrajzával. Külön hangsúlyt helyeztem a lap elindítójának, *Banóczy Ferenc* életútjára. Banóczy felismerte azt, hogy a vármegyének elengedhetetlen egy társadalmi közlöny megindítása, így 1863. május 2-án megindította a *Felvidék* című lapot, mely az *Ung* hetilap elődje volt. Banóczy és a hetilap további munkatársainak személye nagyban meghatározta a közlöny arculatját és szellemét.

Kutatásom fő célja, hogy bemutassam az *Ung* hetilap hatását az Ung vármegyei társadalomra. A dualizmus idején a társadalom széles rétegeiben élénkült meg az érdeklődés a közélet iránt, így a lapok számaiban is fellelhető néhány égető társadalmi kérdés, melyek foglalkoztatták az

akkori lakosságot. Ilyen társadalmi kérdés volt az elmaradott gazdasági viszonyok, a nagyütemű kivándorlási arány, az analfabetizmus és a magyarosítási folyamatok. Dolgozatomban kitértem az egyesületek működéseire. Az egyesületek programjait, nézeteit nagyrészt a helyi lapok közölték, így elengedhetetlen ennek a jelentőségének a kutatása is. Az egyesületek gyakran vállaltak kulturális szerepet, támogatva és terjesztve az irodalmat, művészetet és tudományt. Színházak, irodalmi körök és egyéb művészeti csoportok az egyesületek keretein belül jöttek létre, segítve a kulturális identitások kialakítását és megőrzését. Különböző gazdasági egyesületek is létrejöttek, amelyek nemcsak a szakmai érdekeket képviselték, hanem a gazdasági fejlődést is elősegítették.

Az első lépés a kutatási témakör meghatározása és leírása. A kutatásom címe is definiálja, hogy kutatásom fő célja a társadalmi szempontú megközelítés. Elsősorban a kontextus feltárását a meglévő szakirodalmi munkák feltérképezésével kezdem, majd a megfelelő források birtokában leírtam Ung vármegye társadalmi viszonyait.

A kutatásomban mind *kvantitatív*, mind *kvalitatív* elemzéseket is magába foglal. A *kvantitatív elemzések* során statisztikai módszereket alkalmaztam az adatok számokban való reprezentálására és összehasonlítására. A módszer segíthet például az Ung vármegye népesség, vallási összetételének megértésében és demonstrálásában, valamint a lapok tartalmi, időszaki és nyelvi különbségeinek a feltárásában. A *kvalitatív elemzések* pedig a statisztikákból fakadó értelmezésre és a mélyebb megértésre összpontosítanak. A statisztikai adatok demonstrálására táblázatokat, diagramokat készítettem.

Ezt követően felkutattam a korabeli újságokat, kiadványokat, leveleket, illetve más történelmi dokumentumokat. A kutatás során fontos az érvényesség, megbízhatóság és a források eredetiségének ellenőrzése. Kutatásom során nemcsak az *Ung* hetilap számait kutattam, hanem más Ung megyei lapokat (*Felvidék*, *Ungvári Közlöny*, *Ungvár*, *Szvet*, *Novij Szvet*, *Karpat*, *Magyar Kárpát*, *Lisztok*, *Határszéli Újság*, *Görögkatholikus Szemle*, *Kelet*). Ezen kívül azt is meg kívánom vizsgálni, hogy az országos sajtókiadványok hogyan értékelték az *Ung* c. folyóirat tevékenységét.

A diplomamunkám során arra kívánok rámutatni, hogy milyen szerepet játszott az *Ung* folyóirat Ung megye társadalmi, kulturális és politikai életében, valamint kimutatható-e a lap hatása az országos szinten. A sajtókutatás rávilágítana azokra a tényezőkre, érdekekre, szempontokra, amelyek befolyásolták a periféria és a centrum kapcsolatát. Az eredmények információval szolgálnának a kevésbé kutatott északkelet-magyarországi sajtótörténetéhez. A kutatás eredményei az eddigi történelmi ismeretek elmélyítésére, kibővítésére szolgálna. A kutatás megvilágítaná a ruszin és a magyar együttélés egyik kevésbé ismert oldalának politikai és társadalmi sajátosságait.

A dolgozat szerkezetileg a következő elemekből áll: bevezetés, 3 fejezetből, összefoglalóból, 38 oldal szöveget, 3 darab képet, 4 darab táblázatot, 2 darab függelék tartalmaz. A felhasznált irodalomlista 40 címegységet tartalmaz, melyből kiemelném Böőr György: *A magyarországi ruszin időszaki sajtó a XIX. században* és László Gézáné: *A történelmi Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Ung vármegyék sajtótörténete 1845-től 1920-ig* című munkákat, amelyek alapjául szolgált a korabeli lapok felkutatásában.

I.FEJEZET

A DUALIZMUSKORI UNG VÁRMEGYE TÁRSADALMI- GAZDASÁGI SZERKEZETE

1.1. A dualizmus kori Ung vármegye gazdasági viszonyai

Ung vármegye a Magyar Királyság északkeleti, ún. „peremvidéki” területén helyezkedett el. Mérete szerint a kisebb vármegyék közé lehet besorolni, az 1900-as adatok szerint területe 3 229 km² volt. Ung vármegye közvetlen szomszédságban állt Bereg, Zemplén és Szabolcs vármegyékkel. Közigazgatási szempontból a vármegyét hat járásra osztották fel: Nagykaposi, Szobráci, Perecsenyi, Ungvári, Nagybereznai és Szeredneyi járásokra, a vármegye központja Ungvár volt.¹ A dualizmus kori változások következtében Ungvár fejlődésnek indult, építészeti szempontból, mint ahogyan a legtöbb város, elsősorban Budapest mintázatára fejlődött. Pest, Buda és Óbuda egyesítését (1873) követően a megalakult Budapest minden tekintetben impozáns várossá vált, így a vidéki városok próbálták követni és alkalmazni a város gyors urbanizációs, gazdasági, infrastrukturális és kulturális fejlődési mintáit.² A közigazgatási központ mellett Ungvár egyre inkább kulturális központtá is változott, a város lélekszáma egyre növekedett a dualizmus korában.³

Az ország legelmaradottabb részét képezte az északkeleti peremvidéki régió, viszont a térség vezető megyéje vitathatatlanul Ung vármegye volt, szinte minden téren megelőzte Bereg és Ugocsa vármegyét.⁴ A vármegye ipari fejlődése a dualizmus korában megélénkült, jellegzetes ipara volt a fakitermelés és a fafeldolgozás.⁵

Ungvár 1900-tól kezdve a térség kereskedelmi gócpontjává nőtte ki magát. Fincziczky Mihály néprajzkutató és egykori polgármester leírása alapján nagy jelentősége volt a város ló- és marhavásáraitak. Az 1880-ban létrejött bórdíszműves műhely, valamint 1887-ben Cser Béla vas- és fémöntődéje és 1897-ben létrejött Kozár Lajos lakatosárugyára szakmailag is erősítették az iparfejlődést. Fellendült a kocsí-, kerékgyártó- és a kályhásipar is. Legnagyobb gyárral a Mundus Magyar Hajlított Fabútor Részvénytársaság rendelkezett, mely 400 embernek biztosított munkahelyet.⁶ Ez egyedülálló volt az északkeleti peremvidéki térségben, hiszen sem Bereg, sem

---

¹ VARGA Róbert: Ung vármegye rendvédelmi szervei 1890-1918 között. Debreceni Egyetem BDT, Debrecen, 2023. 19.

² ROMSICS Ignác: Magyarország története a XX. században. Kossuth Kiadó Zrt., Budapest, 2017. 42-43.

³ BRAUN László: A dualizmus korának társadalmi és gazdasági viszonyai. In: Kárpátalja Története Örökség és Kihívások. Beregszász-Ungvár, 2021, 358.

⁴ CIEGER András: Ung megye politikai vezetőrétege a dualizmus időszakában. Különnyomat a Kárpátaljai Minerva 2000/1. számából. K. n. Budapest-Beregszász, 2000. 2-3.

⁵ BRAUN 2021. 346.

⁶ Uo. 345.

Szabolcs vármegyében nem működött ilyen nagy létszámban foglalkoztató gyár a 20. század elején.⁷ Mindemellett nádfonótelepek működtek több helyen, ahol bútorokhoz nádszövetlapokat állítottak elő. Jelentős volt malomipar: egy malmom és három gőzmalom működött Ungváron. Ungvár ipari vonzáskörzetén kívül meg kell említeni a Perecsenyben a Bantlin-féle vegyipari üzemet, amely évente 80 ezer m³ bükkfát dolgozott fel vegyszerekké. Ung vármegye iparának struktúráját vizsgálva az ipar döntő többsége segéd nélküli, önállóan dolgozó kisiparok voltak. Ung vármegye összes vállalatának 1900-ban 62,1% (1756 vállalat), 1910-ben 56% (1746 vállalat) volt segéd nélküli.⁸

Témánk szempontjából a nyomdaipar kiemelt szerepet töltött be, hiszen ez határozta meg a lapok megjelenésének folyamatosságát. A nyomdaipar forradalmasította a tudáshoz való hozzáférést is, a könyvek és újságok szélesebb körben váltak elérhetővé a lakosság számára, ami elősegítette az oktatást és a művelődést.⁹

Ung vármegye első nyomdája 1844-ben nyílt meg Ellinger János jóvoltából Ungváron, mely a család kassai nyomdájának fiókjaként működött, az első sajtóterméket is itt nyomtatták, a *Kassa-Unghvári Hirdetményi Lapot*. A nagyarányú ruszin lakosság következtében 1864-ben cirill betűs nyomdát is megnyitottak Ungváron.¹⁰

Ung vármegye fejlődésének sarkalatos pontja volt, hogy a kiegyezést követően a magyar kormány nagyobb hangsúlyt fektetett az északkeleti országrész vasúthálózatának kiépítésére. Több vasúttársaság egyesítésével alakult meg a Magyar Északkeleti Vasút (MÉKV), a folyamatnak köszönhetően hálózatok központjává vált Csap és Ungvár városa, több vasútvonal érintette a két községet. A vasúthálózatok lehetővé tették a nagyobb távolságok gyorsabb áthidalását, amely elősegítette a gazdasági fellendülést, a vármegye becsatlakozott az országos vasúti kereskedelmi struktúrába. Mindemellett javultak az utazási lehetőségek és nőtt a mobilitás, amely elősegítette az emberek munkavállalását és csökkentette a vármegye elszigeteltségét.¹¹

Magyarországon az első mezőgazdasági összeírás 1895-ben kezdődött. Az adatok kimutatták, hogy Ung vármegye mezőgazdasági tevékenységre használt területének mintegy 70,2%-ka volt 100 holdon aluli, vagyis a törpe- és kisbirtokosok tulajdonában volt. Ezen belül pedig a törpegazdaságok aránya Ung vármegyében 9,8%-ot tett ki, mely vármegye szántóinak, rétjeinek és szőlőinek majd 1/10-ét tette ki. Az 5–10 hold és az alatti területek a családoknak nem biztosított kellő

---

⁷ LÁSZLÓ Gézáné: *A történelmi Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Ung vármegyék sajtótörténete 1845-től 1920-ig*. Budapest, 2013, 28.

⁸ VARGA 2023. 20.

⁹ LÁSZLÓ 2013. 30.

¹⁰ LÁSZLÓ Gézáné SZARKA Ágota: A Kassa-Unghvári Hirdetményi-Lap - Időutazás egy eltűntnek vélt hírlappal a reformkori Magyarországra és Kassára. In: *Magyar Könyvszemle*, 2010, 126. évfolyam, 1-4. szám, 212-225.

¹¹ BRAUN 2021. 334–336.

megélhetési lehetőséget.¹² Többen kölcsönt vettek fel gazdaságuk megtartása érdekében, melyet nagyrészt uzorások adták, ennek következtében pedig a gazdák teljesen eladósodtak. Mindezeket fokozta még a vármegye természetföldrajzi adottságai, Ung vármegye területének kétharmada hegyes erdős terület volt, mely csökkentette a mezőgazdasági művelésre alkalmas területet. A hegyvidéki lakosság megsegítése érdekében a magyar kormány 1897-ben elindította a hegyvidéki akciót. A hegyvidéki akció átfogó tervezetet adott a terület magasabb életminőségének eléréséhez, három fő irányvonal mentén valósult meg: a lakosság földhöz juttatása, az állattenyésztés fejlesztése és a hitelszövetkezetek létrehozása. A program jelentős erőfeszítést jelentett elsősorban a ruszin nép életkörülményeinek a fellendítése tekintetében.¹³

1.2. A dualizmus kori Ung vármegye társadalmi viszonyai

Ung vármegye népessége a korszak elején (1869) 129 731, míg a korszak végén (1910) 160 957 lakossággal bírt.¹⁴ A vármegyében a lakosság döntő többsége (1910-ben 40,6%) 200-500 lélekszámú községekben élt. Ezek a falvak általánosságban távolabb helyezkedtek el a központtól, Ungvártól, így a lakosságot a társadalmi és kulturális változások is később érintették. Gazdaságilag is negatív hatással bírt, hiszen ezekben a falvakban korlátozott voltak a lehetőségek. Emiatt gyakran előfordult a vármegyében a belső vándorlási folyamat, mely során kisebb falvakból vándoroltak városokban, jelen esetben Ungvár városában. Ungvár 1900-ban 14 723 lakossággal rendelkezett, míg 1910-re 16 919-re nőtt a lakosság száma. A város népsűrűsége is nőtt: 1900-ban 681, 1910-re 769-re nőtt.¹⁵

A belső vándorlások mellett többen döntöttek a külső kivándorlás mellett is, mely elsősorban az Amerikai Egyesült Államokba irányult. Az emigráció először Magyarország északi megyéit érintette, legtöbben Sáros és Zemplén vármegyéből vándoroltak ki a legtöbben. A kivándorlás fokozatosan kiterjedt Ung vármegyére is, 1899 és 1913 között 45 569 lakos döntött a vármegye elhagyása mellett, ebből csupán 11 136 lakos döntött a visszavándorlás mellett.¹⁶ A kivándorlás elsősorban az ipari gócpontoktól távol eső területeket érintette, Ung vármegyéből legnagyobb arányban az ungvári, szobránci és nagykaposi járásokból, valamint Bező, Ungdaróc és Nagygejőc községéből vándoroltak ki a legtöbben.¹⁷

---

¹² VARGA 2023. 19.

¹³ BRAUN László: *A hegyvidéki akció története 1897-1910 között*. PhD értekezés, kézirat. Debreceni Egyetem BTK, 2017. 119-120.

¹⁴ Népszámlálás, 1910. 6-7.

¹⁵ LÁSZLÓ 2013. 16-18.

¹⁶ *Magyar Statisztikai Közlemények*. A magyar Szent Korona országainak kivándorlása és visszavándorlása 1899-1913. Budapest, 1918. 52.

¹⁷ BRAUN László: Kivándorlás vidékünkéről a XIX-XX. század fordulóján. *Acta Hungarica*, 2007. 310.

1. számú táblázat: Az Amerikába irányuló kivándorlás törvényhatóságok szerint Ung vármegyében 1899–1913 között¹⁸

Évszám:	1899-1904	1905-1907	1908-1913
Kivándorlók száma:	16 700	12 375	16 494

A kivándorlók egyrésze nem szándékozott tartósan letelepedni a tengerentúli területekre, csak átmeneti állapotnak tekintették, tervük a munkavállalás és a tőkegyűjtés volt, majd visszatérve abból földet vásárolni és gazdálkodni. A statisztikai adatokból látható, hogy néhány kivándorló visszatért, de a legtöbben máshol találtak otthonra. A századfordulót követően már csoportosan indultak útnak, mivel külföldön egyre inkább vonzóvá vált az emigránsok olcsó munkaereje. Az Egyesült Amerikai Államokon kívül Kubába vasútépítésre, Dél-Afrikában és Ecuadorba bányamunkára, Braziliába mezőgazdasági munkára kellett a munkaerő. Meg kell azt is említeni, hogy a kivándorlásról pontos adatokat nem tudunk, hiszen a fent említett statisztikai adatok csak az útlevéllal rendelkezőket rögzíti, viszont sokan voltak olyanok, akik szökve lépték át a határt.¹⁹

Mivel a vármegye a határszéli régióhoz tartozott, emiatt a népessége vegyes összetételű volt, nagyobb részét nemzetiségiek, azon belül pedig a ruszinok és szlovákok lakták. A magyarok részaránya csupán a lakosság 30%-át tette ki, pontosabban 1880-ban 31,2%-át (39 479), 1890-ben 27,5%-át (37 182), 1900-ban 30,2 %-át (46 306), 1910-ben pedig 33,2 %-át (53 824).²⁰ Abszolút többségben ugyan a nemzetiségiek voltak a vármegyében, viszont politikai, vezetői szinten a magyar nyelvű lakosok voltak előnyben.²¹

¹⁸ MSK 1918. 52.

¹⁹ BRAUN László: Adalékok az 1880-1914 közötti Ung megyei kivándorláshoz. *Acta Hungarica*, 2004. 108.

²⁰ Központi Statisztikai Hivatal: Népszámlálás, 1881. 337.; Népszámlálás, 1900. 206–209.; Népszámlálás, 1910. 22–23.

²¹ CSERNICKÓ István – FEDINEC Csilla A mai Kárpátalja területének történeti-nyelvi viszonyai a 19–20. század fordulóján, kitekintéssel a mára. In: Szakál Imre: *"Indivisibiliter ac Inseparabiliter". "Feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul": A kiegyezés 150. évfordulója alkalmából rendezett tudományos konferencia előadásai*. Beregszász, 2017. november 16. 146.

2.számú táblázat: Ung vármegye nemzetiségi megoszlása 1880–1910 között²²

Év	1880.	1890.	1900.	1910.
Össznépesség:	126 707	135 247	153 266	162 089
Magyarok száma és aránya:	39479 31,2%	37182 27,5%	46306 30,2%	53824 33,2%
Nemzetiségiak száma és aránya:	87228 68,8%	98065 72,5%	106960 69,8%	108265 66,8%
Legnagyobb nemzetiség:	<i>Rutén</i> 42095 33,2%	<i>Rutén</i> 46521 34,4%	<i>Rutén</i> 55742 36,4%	<i>Rutén</i> 61711 38,1%
	<i>Szlovák</i> 36920 29,1%	<i>Szlovák</i> 40035 29,6%	<i>Szlovák</i> 42876 28,0%	<i>Szlovák</i> 36364 22,4%

Hosszú folyamat eredményeképpen az 1844. évi II. törvény értelmében lett az állam hivatalos nyelve a magyar nyelv. Ez azt jelentette, hogy a hivatalok, törvényhozás, bíraskodás, a közigazgatás és az oktatás hivatalos nyelve a magyar lett. A Monarchián belül ez a törvény a nemzetiségi körében nem volt túl népszerű, így gondot jelentett a kormánynak is, hiszen az ország viszonylatában sem voltak abszolút többségben a magyar anyanyelvűek. A nemzetiségi-nyelvi kérdés megoldása érdekében beiktatták az 1868. évi XLIV. törvényt, mely kimondta, hogy az állam nyelve a magyar nyelv lesz a továbbiakban is, viszont széles jogokkal ruházta fel a nemzetiségi nyelveket, többek között például a törvényeket a többi nemzeti nyelven is közzé kellett tenni. 1868. évi XLIV. 21. § szerint: „A községi tisztviselők a községbeliekkel való érintkezéseikben azok nyelvét kötelesek használni.” A 23. § szerint: „Az ország minden polgára saját községéhez, egyházi hatóságához és törvényhatóságához, annak közegeihez s az államkormányhoz intézett beadványait anyanyelvén nyújthatja be.”²³

A széleskörű nemzetiségi jogok biztosítása ellenére a nemzeti kisebbségek nem fogadták pozitívan a törvényt, bizonyos mértékben azért is, mivel a nemzetiségi ekkorra már elindultak a saját nemzeti útjukon.²⁴ A nemzeti kisebbség ellenszenvét váltotta ki a megerősödő magyarosító politika, mely eredményeképpen kimutatható egy asszimilációs folyamat. Ung vármegye statisztikai

²² Az 1880. évi népszámláláskor tettek fel először anyanyelvre vonatkozó kérdést In: Központi Statisztikai Hivatal: Népszámlálás, 1881. 337.; Népszámlálás, 1900. 206–209.; Népszámlálás, 1910. 22–23

²³ 1868. évi XLIV. törvénycikk a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában In: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86800044.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D28>

²⁴ CSERNICKÓ-FEDINEC 2017. 147.

adataiból is látható ez a folyamat. Ennek oka az volt, hogy a dualizmus korában a magyar kormány támogatta a magyar nyelv és kultúra terjedését az ország különböző részein, beleértve a ruszinok és szlovákok lakta területeket is. A magyar nyelv elsajátítása társadalmi és gazdasági előnyöket jelentett a némileg elszigetelt ruszin és szlovák lakosság számára.²⁵

A vegyes összetételű népességből kifolyólag Ung vármegye vallása is hasonlóképpen alakult, a nagyarányú ruszin lakosság következtében a vármegye legjelentősebb felekezete a görögkatolikus volt, melyet az összlakosság több, mint a fele vallott, ezt követte a római katolikus vallás, majd a református.²⁶ A görögkatolikus egyháznak kiemelkedő szerepe volt a vármegye életében, hiszen aktívan részt vett a ruszin nemzeti törekvésekben, amelynek fő célja a nemzeti fennmaradás, a nemzeti írás és a nemzeti nyelv megőrzése volt. A ruszinság a kiegyezést követően nem rendelkezett megfelelő gazdasági, társadalmi és kulturális adottságokkal, így a nemzetiségi törvényt meghaladó ruszin követelésekkel nem mertek előállni. A görögkatolikus egyházi intézmény volt az, mely támogatta az oktatást, népnevelést és a sajtó működését, elősegítve ezzel a ruszin kultúra és identitás megerősítését és megőrzését a térségben.²⁷

1.3. A dualizmus kori Ung vármegye művelődési viszonyai

A dualizmus korszaka jelentős változásokat hozott a társadalom, művelődés és a kultúra terén, kiépült az oktatás és a művelődés intézményrendszere. Az oktatás szempontjából jelentős előrelépést hozott az Eötvös József által megalkotott 1868. évi XXXVIII. törvénycikk. A törvény célja az volt, hogy egységes és egyenlő oktatási lehetőségeket teremtsen az ország minden részén, függetlenül attól, hogy valaki mely társadalmi rétegből származik.²⁸ Az Eötvös-törvény előírta a kötelező iskolalátogatást hat éves kortól tizenkét éves korig minden gyermek számára, ez azért volt fontos, mivel 1868-ban országos átlagban a tanköteles gyermekeknek csupán 48%-a járt iskolába.²⁹

Wlassics Gyula miniszterelnöksége alatt, az 1875 és 1883 közötti időszakban egy jelentős és progresszív népiskola program valósult meg Magyarországon, minisztersége idején kezdődött el az ezer új állami népiskola-program megvalósítása. A népiskola program fő célja az volt, hogy kiterjessze és javítsa az alapfokú oktatás elérhetőségét és minőségét. A népiskola program részeként modernizálták a tananyagot, hogy az jobban megfeleljen a kor követelményeinek és a társadalmi változásoknak. A századforduló idején a nemzetiségi iskolákban célként tűzték ki a magyar

---

²⁵ CSERNICKÓ-FEDINEC 2017. 147.

²⁶ Központi Statisztikai Hivatal: Népszámlálás, 1881. 337.; Népszámlálás, 1900. 206–209.; Népszámlálás, 1910. 22–23

²⁷ MOLNÁR Ferenc: A kiegyezés hatása a ruszin mozgalomra. In: *Nemzetiségek és törvényhozás Magyarországon*. Szerk. Pelyach István. Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen, 2017. 208–210.

²⁸ KOZÁR Monika: A dualizmus kora 1867–1914. Kossuth Kiadó, Budapest, 2007. 69.

²⁹ LÁSZLÓ 2013. 32.

nyelvtudás, a magyar nyelvű ismeretek, illetve műveltség elterjesztését. Számos pedagógiai lap megindítása is segítette a cél elérését.³⁰

Ung vármegye művelődési viszonyainak sarkalatos pontja volt a népiskola-program bevezetése, hiszen a térségben hatalmas arányban volt kimutatható az analfabetizmus. Az 1870-es években a lakosság csupán 13,4% tudott írni és olvasni, ennek következtében a térség lakosságának 86,6% analfabéta volt. Az Eötvös József által megalkotott program, mely kötelezte a gyermekek számára az iskolalátogatást, illetve a nagyarányú népiskola megalakulása következtében csökkent az analfabéták száma, 1910-re az írni-olvasni tudó lakosok arányát 53%-ra becsülik, az analfabetizmus pedig 47%-ot tett ki. Ez hatalmas fejlődést jelentett a térség szempontjából, viszont országos szinten elmaradott régióknak számított, az 1910-es évre sem sikerült a 31%-os országos átlag közelébe jutni.³¹

3. sz. táblázat. Ung vármegye: Írni-olvasni tudás – analfabetizmus 1870–1910³²

Évek	1870.	1880.	1890.	1900.	1910.
Írni-olvasni tudó	13,4%	23,7%	32,3%	41,0%	53,0%
Analfabéta	86,6%	76,3%	67,7%	59,0%	47,0%

Az analfabetizmus csökkenéséhez a népiskolák száma jelentős mértékben hozzájárult. Ung vármegyében az 1902–1903 tanítási évben 228 állami, községi és felekezeti iskola működött, az 1911–1912-es tanévre 246-ra növekedett, az iskola típusán belül az állami iskolák száma növekedett (1902-1903-as tanévben: 48 iskola, 1911-1912-es tanévben: 74 iskola), viszont a térségben a felekezeti iskolák, azon belül pedig a görögkatolikus iskolák száma a legtöbb (1911-1912-es tanévben: 102 iskola). A tanítás nyelve is jelentősen megváltozott: csak magyar tannyelvű iskolák száma az 1902-1903-as tanévben 143 intézményt tett ki, míg az 1911-1912-es tanévre 246 intézményre növekedett, mely a statisztikai adatok értelmében a vármegye mindegyik népiskolájának a tanítási nyelve a magyar lett. A tanítók számának gyarapodása is hozzásegített a térség művelődési viszonyainak javításában, az 1902-1903-as tanévben a tanítók száma 294 volt, míg az 1911-1912-es tanévre 331-re növekedett a tanítók száma.³³

Ung vármegyében a népességnek csak csekély része folytatta tanulmányait középiskolákban, melyhez hozzájárult az is, hogy a középfokú oktatást csak 1883-ban szabályozták törvényileg. A középiskolai végzettséggel rendelkezők száma azért is fontos a sajtó számára, mivel

³⁰ KOZÁR 2009. 71.

³¹ LÁSZLÓ 2013. 32.

³² Népszámlálás, 1870. p. 238.; Népszámlálás, 1910. 6. 166–169.

³³ LÁSZLÓ 2013. 33.

ez a szűk csoport jelentette az esélyes újságolvasókat. Ung vármegyében az 1910-es adatok értelmében tanulók közel 1,3%-a végezte el a középiskola negyedik, közel 1%-a nyolcadik osztályt. Az északkeleti térség szempontjából Ung és Szatmár vármegyében végezték el legtöbben a középiskolai nyolcadik és negyedik osztályt.³⁴

A társadalmi önszerveződés eszméje Európában már a 18. században kirajzolódott, míg Magyarországon az egyletek virágkorát a reformkorban élte, ekkor különféle céllal jöttek létre a társaságok. Fontos pontja volt a magyar egylettörténetnek az 1827-ben létrehozott Nemzeti Kaszinó gróf Széchenyi István által, ennek mintájára pedig sorra jelentek meg vidéken is hasonló kaszinók. Az 1848-49-es szabadságharc leverését követően szigorították az egyletek működését, ezt az 1867-es kiegyezés tört meg, mely során az egyletek szabadon működhettek és alakulhattak meg.³⁵

Ung vármegyében meglehetősen élénk társadalmi élet volt, egy 1878-as statisztikai adat szerint a vármegyében 11 egylet működött 1835 taggal.³⁶A vármegye kulturális és művelődési központja Ungvár városa volt, ahol a magyarság erős pozíciójával rendelkezett a vármegye nemzeti összetételéhez képest. Az 1881-es felmérési adatokból kifolyólag a városi népesség 74% vallotta magát magyarnak. Az 1910-es népszámlálási adatok szerint már csak 64%-os volt a magyarság aránya. Az ungvári magyarság egyik jelentős fóruma volt az 1875-ben megalakított Ungvári Társaskör, melynek célja „művelt társalgás, erkölcs és törvény szabályaival megférő elmederítő és kedélynemesítő élvezetek szerzése” volt. A társaskörön belül megtaláljuk a korabeli vármegyei elit jelentős részét: a főispánt, az alispánt, a főjegyzőt, a tiszti ügyészt, képviselőket, stb. A társaskör gazdag könyvtárral is büszkélkedhetett, található volt itt jelentős számban tudományos szakkönyv, folyóirat is.³⁷

Ungváron 1872-ben alapították meg az Egyenlőség elnevezésű szabadkőműves páholyt. A páholy célja az önművelés és a jótékonykodás volt, tagjai közt megtalálható volt kereskedő, tanár, orvos, ügyvéd és katonatiszt is, viszont működése zárt jellegű volt, létszáma a 39 főt sohasem haladta meg. A páholy 1876-ban kénytelen volt tevékenységét befejezni az anyagi gondok és egy politikai botrány végett. Ezt követően a szabadkőműves mozgalom csak az első világháború éveiben bukkant újra elő a vármegyében, 1914-ben a Kárpát páholy jött létre, mely segítette a háborús években elszenvedett károk enyhítését: 1915-ben például saját pénzükből egy 21 ágyas átmeneti kórházat hoztak létre. A páholy az 1919-es csehszlovák betörés miatt szüntette meg működését.³⁸

---

³⁴LÁSZLÓ 2013, 34.

³⁵FEJŐS Sándor: *Művelődés és kultúra a dualizmus kori Magyarországon (1867-1918)*. Szeged, 2018. 16-18.

³⁶CIEGER 2000. 5.

³⁷Uo.

³⁸VARGA 2023. 20.

A legrégebbi múlttal és legnagyobb létszámmal működő egyesület a Szent Bazil Társulat volt Ungváron. 1866-ban alapították, s egyes források szerint az 1870-es évek közepére már 774 taggal büszkélkedhetett. Kezdetben a ruszinság szellemi központjaként működött, fő céljuk a ruszinok műveltségi szintjének növelése. Ennek érdekében ruszin könyveket és folyóiratokat hoztak létre (pl. *Szvet* címűlap).³⁹ Belső viták következtében a társulat 1902-ben gazdasági társasággá alakult át ***Unió Irodalmi és Könyvnyomda Részvénytársaság*** névvel.⁴⁰

---

³⁹ MAYER Mária: Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860-1910, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977. 77.

⁴⁰ VARGA 2023. 20.

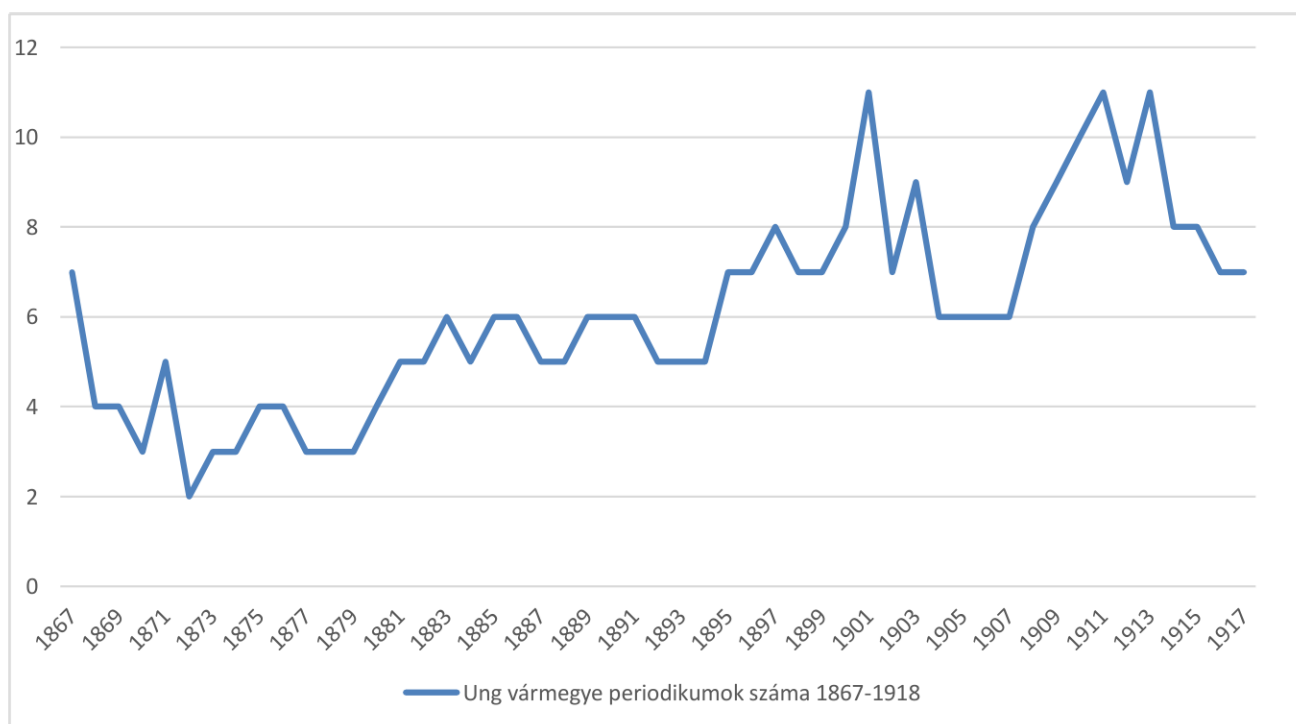
II. FEJEZET

UNG VÁRMEGYE DUALIZMUS KORI LAPKIADÁSA

2.1. Az Ung megyei lapok rövid jellemzése

Ung vármegyében 42 periodikum jelent meg 1867 és 1918 között. Fontos kiemelni azt a tényt, hogy ez a szám a jelenlegi ismert adatokat közöl, így nem tekinthető véglegesnek. Az orgánumok megoszlása tekintetében az 1900 és 1909 közti időszak tekinthető a legtermékenyebbnek, ekkor 9 lap jelent meg a vármegyében. A lapok élettartama szerint 18 lap az egy évet sem tudta megünnepelni, míg a két évig megjelenteknek száma is 4. Az összes időszakos lap számához viszonyítva látható, hogy a lapok jelentős száma rövid életűnek bizonyosodtak. Voltak azonban hosszú életű lapok, a 11 évig megjelent és a 16-20 évig megjelent lapok száma 5-5 lap a vármegyében a vizsgált időszakban. A lapok megjelenésének helye minden esetben Ungvár volt, ami azzal magyarázható, hogy a megyében ez volt az egyetlen rendezett tanácsú és egyben nyomdával is rendelkező város.⁴¹

1. számú diagram: Az Ung vármegyei orgánumok számának alakulása 1867–1918 között

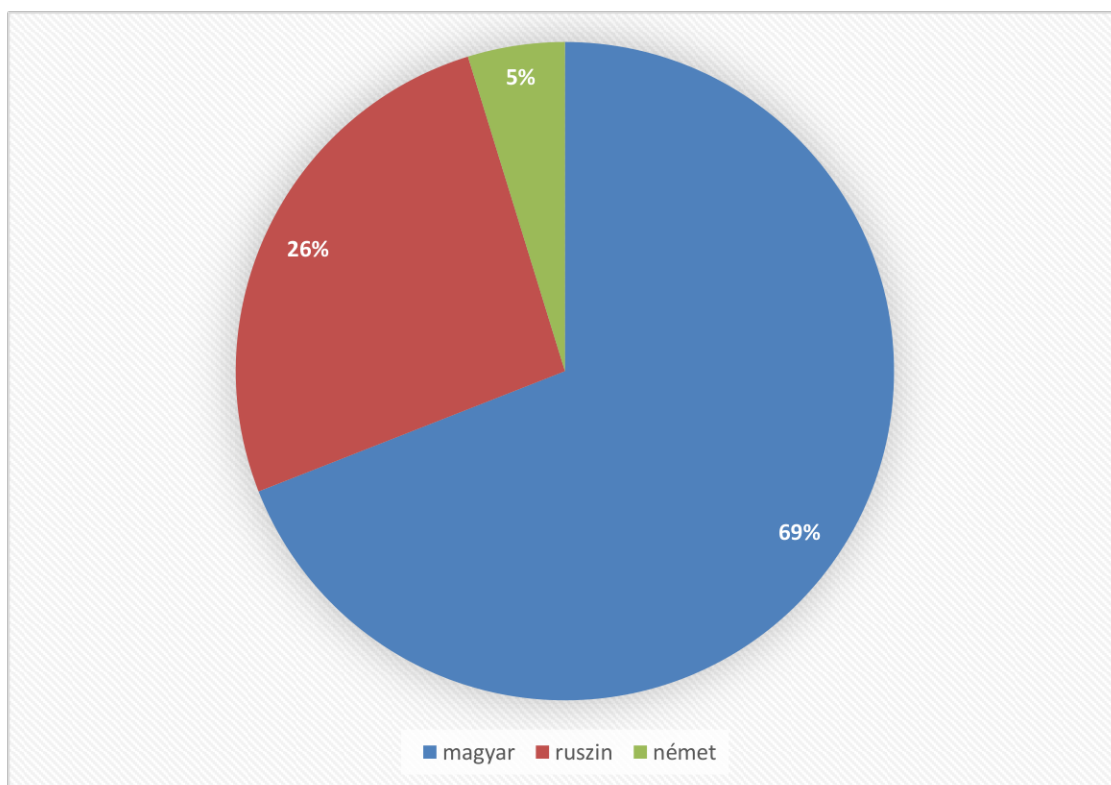

⁴¹ LÁSZLÓ 2013. 60-68.

A periodikumok nyelvi megoszlása értelmében a lapok 69%-ban magyar (29 lap), 26% ruszin (11 lap), valamint 5% német nyelvűek voltak (2 lap). Tartalmuk szerint a legtöbb lap vegyes tartalmú lap volt, ezen kívül jelentős számban jelentek meg vallási, nevelésügyi és ifjúsági orgánumok is.⁴²

2. számú diagram: Az Ung megyei lapok nyelvi megoszlása

2.2. A magyar nyelvű lapok

A reformkor idején, a 19. század második felében Magyarországon jelentős változások történtek a sajtótörvények terén. Ezeknek a változásoknak a fő célja az volt, hogy nagyobb szabadságot biztosítsanak a sajtónak, és növeljék a közvélemény szabadságát. Az egyik legfontosabb sajtótörvény az 1848. évi sajtótörvény volt, amely az általános sajtószabadságot hirdette meg. Ez a törvény kimondta, hogy mindenki szabadon nyilváníthatja és terjesztheti véleményét a nyomtatott sajtón keresztül. Fontos megjegyezni, hogy ezek a reformkori sajtótörvények az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc után, az abszolutista rendszer visszaállításával elvesztették hatályukat. Az abszolutista kormányzat ismét visszaállította a cenzúrát és korlátozta a sajtószabadságot.⁴³

⁴² LÁSZLÓ 2013, 60-68.

⁴³ KÓKAY György: A magyar sajtó története. Budapest, 1993. In: <https://mek.oszk.hu/04700/04727/html/395.html>
Letöltés: 2024. 04. 16.

A reformkor által kezdeményezett sajtószabadság és a nyilvánosság elvei később újra előtérbe kerültek az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés után, életbe lépett az 1848. évi XVIII. tc. A sajtótörvénynek köszönhetően a sajtó 1867-1875 között a legszabadabb korszakát élte. Sorra jelentek meg különféle lapok, az egész ország területén elterjedtek a vegyes tartalmú lapok, a politikai, szépirodalmi sajtóorgánusok is.⁴⁴

Ung vármegye első sajtóterméke még a reformkor időszakában jelent meg *Kassa-Ungvári Hirdetményi Lap* névvel, az adatok szerint 1845-ben jelentette meg számaint Kassán és Ungváron, Ellinger István és Ellinger János nyomdászoknak köszönhetően.⁴⁵ Ezt követően 1861-ben a fióknyomdában (ekkor már Jäger Károly vezette) megjelent a *Kárpáti Hírnök* lapja Mészáros Károly⁴⁶ szerkesztésével. A lap aktívan részt vett a magyar nemzeti törekvésekben és a hatalom elleni küzdelemben, a magyar nemzeti szabadságért több politikai ellenzéki cikket írt, például a magyar szabadságharcról vagy a Martinovics-féle összeesküvésről. A lap rövid életet élt meg, 1861 végén megszüntette számainak kibocsátását. A *Kárpáti Hírnök* folytatásaként jelent meg Banóczy Ferenc szerkesztésében a *Felvidék* vegyes tartalmú hetilap, majd folytatásával az *Ung* című lap történetét bővebben a 3.1. alfejezet tartalmazza.⁴⁷

A kiegyezést követően a dualizmus kori alkotmányos szabadság jegyében jelent meg 1867-ben az *Ungvári Közlöny* Romzsa István szerkesztésében. Helyi és megyei viszonyokról értekeztek a lap hasábjain, szerkesztője szerint szabadabban oszthatták meg politikai nézeteiket, mint a fővárosi lapokban. A lap 1869-ben szüntette meg számaint és majd csak 1881-ben indult újra, ekkor már hosszabb ideig, egészen 1938-ig jelentette meg számaint Ungváron. 1915-re, a világháború idején a lap napilappá változott, 2600-3000 példányban adták el számaint.⁴⁸

1888-ban Drohobeczky Gyula alapításával megindult egy vegyes tartalmú lap, a *Kelet*. A ruszin és a görögkatolikus felekezet, tanügy ügyeit vitatták meg hasábjain. Céljuk a ruszin nemzeti öntudat ébrentartása, a ruszin vallási és politikai érdekek védelme. Ezzel szemben jelent meg 1895-ben a kormány politikáját támogató *Kárpáti Lapok* Romanecz Aladár szerkesztésében.⁴⁹

Pedagógiai szaklapként indult meg 1881-ben az *Ungmegyei Tanügy* című lap Talapkovics Emil és 1885-től Ember János szerkesztésével. 1881-1886 között jelentette meg számaint, többek között a megyei tanfelügyelő és a megyei általános néptanító egyesület közlönyeként működött.

---

⁴⁴ KÓKAY 1993.

⁴⁵ LÁSZLÓ-SZARKA 2010. 220-225.

⁴⁶ Mészáros Károly az első választott kárpátaljai magyar képviselő volt, kutatás területe a ruszinok és a görögkeleti egyháztörténet, számos Ung vármegyei lap megindítója és szerkesztője volt. In: Szinnyei, 1902. 8. köt. 1168–1169. h.; Csorba, 1974.

⁴⁷ LÁSZLÓ 2013. 70-82.

⁴⁸ Uo. 89-101.

⁴⁹ MAYER, 1977. 63-65.

Céljuk az Ung vármegyei tanítók megsegítése és a magyar nyelv terjesztése volt. Mivel a vármegyében több, mint a lakosság fele más nemzetiségi volt, így a pedagógusoknak nehezebb volt a helyzetük, mint az ország más területein tevékenykedő pedagógusoknak.⁵⁰

A vallási, egyházi lapok, ezen belül is a görögkatolikus felekezet nagy számban jelentette meg sajtótermékeiket Ung vármegyében. 1887-ben jelent meg a *Görög Szerzetesek Katolikus Hírlapja* Melles Emil szerkesztésében egyházi beszédek, hírek közlése. A felekezeti lapok közt a legjelentősebb az 1900-ban a Szent Bazil Társulat által alapított *Görög Katolikus Szemle* Kaminszky Géza szerkesztésével. A lap a ruszin érdekeket képviselte, egyházi, tanügyi és nevelési cikkeket jelentett meg hasábjain.⁵¹

A vándorszínészet a dualizmus időszakában indult meg, melynek egyik lényeges pontja a vasúthálózatok nagyarányú kiépítése, így Ung vármegyében is viszonylag könnyebben tudtak eljutni az ország minden tájáról a vándorszínészek.⁵² Ennek függvényében nagy számban jelentek meg színházi lapok a vármegye sajtópalettáján az 1900-as években. Az *Ungvári Színpad* 1901-ben jelentette meg kritikai cikkeit Ungváron, 1903-ban az *Ungvári Színházi Újság* foglalta össze a színházi darabok ismertetését. Ezen kívül még további színházzal kapcsolatos lapok jelentek meg például 1911-ben a *Színház* címmel. A színházi tematikájú lapok mellett meg kell említeni a térség első mozgósínházi lapját, az 1912-ben megindult *Mozi* című lapot, mely filmek és mozik ismertetésével, művészeti és társadalmi kérdésekkel is foglalkozott. Nagy számuk ellenére ezek a lapok tisztavirág életűek voltak.⁵³

Politikai lapok számát gyarapította a térségben az 1908-ban elindított *Határszéli Újság*, mely a függetlenségi és 48-as párt eszme jegyében született. Kiemelkedő színfoltja volt a vármegye sajtói közt egy történelmi folyóirat, az *Ung megyei Századok*. A lap irányelveket, útmutatásokat adott a történetíráshoz, családkutatásokhoz, helyi tematikájú forrásokat ismertetett olvasóival. Sajnos szűk olvasóinak száma miatt a lap megszüntette cikkeinek kiadását.⁵⁴

Humorisztikus lapok közé lehet sorolni az *Ungvár Denevér* (1867-1880), a *Füles Bagoly* (1883-1887) és a *Kacska* (1909-1910) című élclapokat.⁵⁵

A világháború időszakában megjelent egy új típusú lap, a katonalapok és tábori újságok. Az ilyen típusú lapok célja a háborús propaganda terjesztése, a katonák háborús lelkesedésének fenntartása volt. Ennek fényében csak sikeres, pozitív eseményekről számolt be a lap. A lapok csak

---

⁵⁰ LÁSZLÓ 2013. 100-103.

⁵¹ Uo. 100-103 old.

⁵² GAJDÓ Tamás: *Magyar színháztörténet* II. (1873-1920), Budapest, Magyar Könyvklub, 2001. In: <https://mek.oszk.hu/02000/02065/html/2kotet/3.html> Letöltés: 2024. 06. 14.

⁵³ LÁSZLÓ 2013. 128-130.

⁵⁴ Uo. 114.

⁵⁵ Uo. 135.

a katonák részére készült, a polgári személyeknek való átadását megtiltották. Ilyen típusúlap volt az 1904-ben Ungváron megjelent a *Császári és Királyi második Hadsereg Katonalapja*.⁵⁶

2.3. A ruszin nyelvű lapok

A dualizmus időszakában megszületett a ruszin időszakai sajtó megalapításának gondolata, viszont a ruszin sajtó nehéz helyzetben volt, ha el is indítottak volna egy ruszin lapot, azt csak kevesen vásárolták volna meg a nagyarányú analfabetizmus miatt. Egy ruszin lap további kérdéseket vetett fel a nyelvezettel kapcsolatban, hiszen a ruszin népi nyelvnek sok dialektusa ismeretes, valamint létre kellett hozni egy cirill nyomdát is.⁵⁷

A ruszin sajtó létrehozása érdekében történő komolyabb próbálkozásokat 1848 előtt nem ismerünk. Ennek fő oka a fentebb leírt analfabetizmus, valamint anyagi és vezetői réteg hiánya. Az 1848-49-es szabadságharc évei azonban változást hoztak a ruszin sajtótörekvések szempontjából is. Az első kísérlet Alexander Duhnovics nevéhez fűződik, aki a ruszin nemzeti mozgalom vezetői egyénisége volt. Duhnovics egy ruszin újság és nyomda felállítását indítványozta, viszont kezdeményezése nem talált támogatást, így nem jött létre a ruszin újság. Később Paulovics Lázár karolta fel a ruszin sajtó ügyét, javaslatot készített egy néplap létrehozásáról. A lap leírása alapján kívánt foglalkozni a görögkatolikus egyházzal, szertartásrendjéről, a térség gazdasági, népoktatási kérdéseivel. A kormányzat azonban költségvetési gondokra hivatkozva elutasította egy ruszin lap létrehozását Ung vármegyében.⁵⁸

Egy ruszin sajtó létrehozására egészen a kiegyezés időszakáig kellett várni, ekkor már alakulóban volt a lap létrehozása. Erről a *Felvidék* 1864. évi 38. számában olvashatunk: „*Unghvárott egy orosz lap van keletkezőben, mely az orosz nép politikai, egyházi, iskolai és társadalmi érdekeit képviselné és tárgyalná.*”⁵⁹ Továbbiakban felkéri az olvasókat, hogy járuljanak hozzá a lap megindításához, azonban támogatás hiányában a lap nem indult meg. 1865-ben is még csak a tervezetről írnak, a *Felvidék* 1865. évi 19. számában az alábbiak szerint: „*Unghvárott egy orosz lapot (nem politikai) akarnak megindítani, melynek tartalma és beosztása a következő lenne. Értelmezések a nemzet művelődésére ható eszközökről, különösen a tanintézetekre vonatkozólag. Gazdászat és kereskedelem. Elmélkedések a polgári és egyházi előjáróságok intézkedéseiről. A hit és erkölcs iránti elmélkedés. A szépirodalom és a költészetre vonatkozó vezérfonal. Ország-birodalmi újdonságok.*

---

⁵⁶ LÁSZLÓ 2013. 136 old.

⁵⁷ BÖÖR György: *A magyarországi ruszin időszakai sajtó a XIX. században*. Kolozsvár, 1943, 3-5 old.

⁵⁸ MOLNÁR Ferenc: *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye története 1848-1849-ben*. ELTE BTK, Budapest, 2018. 162-168.

⁵⁹ *Felvidék* 1864 38. sz.

*Értesítések az orosz vidékről, stb.*⁶⁰” A lap megindítását viszont ekkor sem sikerült elindítani a kevés támogatás miatt.⁶¹

Amíg tárgyalások folytak a ruszin néplap megindításával kapcsolatban, addig – nem várt fordulattal – megindult az Ung vármegye első ruszin sajtóorgánuma 1867-ben, az *Ucsitel* (Tanító) pedagógiai szaklap, Répay András tanítóképző intézeti tanár szerkesztésével, anyagi támogatás nélkül. A lap célja a népoktatás, az általános műveltség terjesztése, a népoktatás irányelveinek bemutatása, alapot biztosítani a művelődésnek, hogy később lehetősége legyen a ruszin irodalom kialakulásának. Répay András bízott a tanítóság támogatásban, viszont sajnálatos figyelemre se méltatták. Már a lap 8. számában panaszkodik Répay: „Az *Ucsitel* (Tanító) övéihez jött, de övéi be nem fogadták őt.” Lapját a 18.szám után, 1867. decemberében szüntette be.

A ruszin lapkiadási törekvéseket a Szent Bazil Társaság karolta fel, így a tárgyalásokat követően, Ihnátkó György, Rakovszky Iván és Szabó Ciril között megegyezés jött létre, melynek pontjai a következők voltak:

1. a szerkesztők nem helyeznek el olyan cikket a lapban, mely a Társulat érdekeit ellenezné;
2. a Társulat minden közleményét fogja tartalmazni;
3. a lap a Társulat irányához alkalmazkodik.⁶²

A tárgyalások követően 1867. július 13-án megindult a *Szvet* (Világ) című ruszin hetilap, Ihnátkó György, később Szabó Cirill szerkesztésével. A lap a kezdeti sikerek után egyre inkább hanyatlani kezdett, többen bírálták cikkeinek nyelvezetét, amely a ruszin nép számára érthetetlen volt. A szerkesztői pozícióban 1869-ben Szabó Cirill helyére Kimák Viktor került, aki szeretett volna a nép számára *Dodatok k Svitu* (Melléklet a Világhoz) címmel mellékletet kiadni. Ez a terv azonban anyagi források hiányában nem valósulhatott meg. Végül 1874-ben Gebé Viktor szerkesztésével indult meg a *Novij Szvet*, és egyúttal szűnt meg a *Szvet* lap. A *Novij Szvet* új irányvonalak mentén szeretett volna haladni, nyelvezetét illetően is a nép általi érthetőségre tették a hangsúlyt: „Inkább ne vessenek rajtunk a grammatikusok, mintsem a nép ne értsen bennünket.” Ez nehéz feladat volt, hiszen a ruszin népi nyelv változatait közös nevezőre kellett hozni, egy egységes ruszin irodalmi nyelv létrehozása volt szükséges ahhoz, hogy minden ruszin megértse, amit közölni szerettek volna a lapban.

A *Szvet* és a *Novij Szvet* maga köré gyűjtötte a vármegye valamennyi jelentős tollforgatóját: Zlocky Teodóz néprajzi cikkei, Mitrák Sándor írásai, Stavroskij-Popradov Gyula versei, Rakovszky

---

⁶⁰ Felvidék 1865 19. sz.

⁶¹ BÖÖR 1943. 24.

⁶² MOLNÁR 2019. 214-217.

Iván kultúrpolitikai kérdései és Králicky Anatol történeti cikkei színesítették a lap hasábjait. A nehézségek miatt 1872. decemberében Gebé Viktor lemondott szerkesztőségéről, a lap megszüntette számait.⁶³

1871-ben, Kimák Viktor önálló lapvállalkozásban kezdett, szerkesztésében megindult egy szatirikus lap, a *Szova* (Bagoly). A lap gúnyos hangvétellel kritizálta Pankovics István munkácsi püspököt és híveit, mely ellenségeskedést szült, a püspök mindent megtett annak érdekében, hogy a lapot beszüntesse. Ungváron csak 3. számot tudott megjelentetni, a többit csak Pesten a Minerva nyomdában tudta előállítani. A gúnylap nem sokáig működött, Klimák Oroszországba emigrált, a lap pedig megszűnt.⁶⁴

1873-ban a *Szvet* és a *Novij Szvet* kudarca után jött létre a *Karpat* című lap Homicsko Miklós vezetésével. Nehéz feladatot vállalt magára Homicskó, célja a ruszinság és a magyarság közti harmonikus kapcsolat kialakítása. A nyelvi kérdésekben Homicskó a középutat választotta, az egyházi szláv nyelvet keverte az orosz nyelvvel. Homicskó látta a magyar nyelv gyorsütemű terjedését és belátta, hogy elengedhetetlen az államnyelv ismerete és elsajátítása. 1877-től már magyar nyelvű cikkeket és hirdetéseket is közölt a lap, 1880-as években pedig már alig-alig lelhető fel cirill betűs írások. A radikális elveket vallók nem értettek egyet ezzel az irányzattal, többen támadást intéztek a *Karpat* ellen, így munkatársai többsége elhagyta a lapot. Homicsko Miklós halával 1886-ban a lap kiadása is megszűnt.⁶⁵

1885-ben Fenczik Jenő szerkesztésében megindult a *Lisztok* (Lapocska) című vallásos irodalmi lap. Fenczik Jenő kezdetben a *Karpat* című lap munkatársa volt, de a lap elmagyarosodása miatt nem jelentette meg cikkeit a lapban. A *Lisztok* a vallási témákon kívül foglalkozott a ruszin problémákkal és annak kérdéseivel, nyelvezete orosz volt. A **lap** cikkeit művelt közönségnek szánták, az egyszerű nép nyelvezetén a lap melléklete, a **Dodatok** közölt vallási cikkeket, prédikációkat. Fenczik elsőként kísérelte meg a ruszin irodalomtörténet megalapozását a *Magyarország irodalom vázlat*a c. cikkeivel.⁶⁶

1897-ben, a Szent Bazil Társulat által megjelent a *Nauka* (Tanítás) című vallásos, társadalmi és művelődési lap, mely a nép nyelvén írtak, a népköltészet termékeit közölve. Első szerkesztője Julij Csucska (Csucska Gyula) volt, akit 1902 októberében Vaszilij Gadzsega követett. A *Nauka* határozottan szembefordult az eddigi irányzatokkal és ez sikerhez vezette a lapot.⁶⁷

---

⁶³ BÖÖR 1943. 26-32.

⁶⁴ MOLNÁR 2019. 214-217.

⁶⁵ BÖÖR 1943. 41-45.

⁶⁶ Uo. 46-48.

⁶⁷ Uo. 49-50.

Összességében tehát elmondható, hogy a ruszin sajtó igen nehéz helyzetben volt a dualizmus korában, hiszen a különféle ruszin dialektusok nem teremtettek egy egységes nyelvet, egy-egy ruszin lap nem tudott az összes ruszin lakosság közlönye lenni, így támogatás hiányában több lap megszűntette számainak kiadását.

III. FEJEZET

AZ UNG CÍMŰ LAP. TÁRSADALMI KÉRDÉSEK AZ UNG HASÁBJAIN

3.1. Az Ung című lap története

A szabadságharc leverését követően a katonai önkényuralom korlátozta az ország gondolatszabadságát, Ung vármegye is az ország gyászos hangulatát tükrözte. A nehéz helyzet ellenére is voltak olyan magyar érzelmű és vállalkozó szellemű személyiségek, akik célul tűzték ki a magyarság megtartását és a művelődés terjesztését. Ilyen személyiség volt Banóczy Ferenc, aki több magyar érzelmű lap szerkesztője és elindítója volt. Már az 1861-ben megindult *Kárpáti Hírnök* egyik munkatársa, majd szerkesztője volt. Később, 1863. május 2-án indította el a *Felvidék* című lapot, mely nemcsak Ung vármegye, hanem számos felső-magyarországi vármegye közlönyeként és a magyarság bástyájaként működött. A lap több egyesület hivatalos közlönyeként működött,⁶⁸ számaiban irodalmi, gazdasági, történelmi cikkeket

A *Felvidék* című lap

jelentettek meg a régió vármegyéinek vonatkoztatásában. Megjelentette cikkeit maga Banóczy Ferenc is, továbbá Bernáth Dezső, Margittay Dezső, Tomor Ferenc, Fincicky Mihály, Plathy István. Más vármegyékből Matolay Viktor, Wiczmány Ödön, Kubinyi Lajos, Karsa Tamás, Lehoczky Tivadar írásai színesítették a lapot.⁶⁹ A lapot Jäger Károly nyomdája adta ki szombatonként, terjedelme hosszú ideig négy lapos volt. 1863 októberétől a lapot Banóczy felfüggeszti, következő év januárjától pedig Kassán jelentette meg. Így írt erről: „azon okból teszem át Kassára, mert a *Felvidéket*, mint e vidéken a szellemi műveltség, az anyagi érdekek, s a magyar nemzetiség bár szerény, de szenttelen lobogója, Felső-Magyarország fővárosában javasolják kitűzni”. 1865-től kezdődően tehát a lap Kassán jelent meg, hetente kétszer Werfer Károly nyomdájában.⁷⁰

⁶⁸ A *Felvidék* c. lap az Ungmegyei Gazdasági Egyesület, az Ung-Szerednyei Borászati Társulat, az Ungmegyei Takarékpénztár, 22. számtól kezdve pedig a Zemplénmegyei Gazdasági Egyesület hivatalos közlönyeként működött.

⁶⁹Sz. n.: Hány éves az „Ung”? *Ung*, 50. évfolyam, 51. szám, 1912. december 25.s. p.

⁷⁰ Uo.

1867-ben Banóczy visszatért Ungvárra, ahol vármegyei első aljegyzővé választották. Ekkor indította meg a *Felvidék* folytatásaként az Ung című hetilapot.⁷¹

Az *Ung* című lap 1867. október 10-én Markos György laptulajdonosával és Banóczy Ferenc szerkesztőségével indult meg. Politikai és vegyes tartalmú hetilap volt, mely csütörtökönként jelent meg, Jäger Károly övegyének nyomdájában. A lap később Markos György tulajdonából Banóczy Ferenc tulajdonába szállt 1868-ban, melyről a lap 36. számában számol be Banóczy az olvasók részére, 1870-ben a csütörtöki kiadást szombatra tették át majd 1872-ben pedig vasárnapra. Az 1872-ben a lap elődjeként ismerték el a *Felvidék* című lapot, így évfolyamszámozásában változás történt: az 1872. decemberi számát már a X. évfolyamként említik, a következő évtől pedig a lap számait XI. évfolyamként jelentették meg. 1873. augusztus 17-től a lap kiállítási helyeként Jäger Károly és Répay Albert könyvnyomdája van feltüntetve.⁷²

A XIV. évfolyamában (1876) a lap kiállítási helye sűrűn váltakozott Jäger Károly és Répay Albert könyvnyomdája, valamint a Pollacsek Miksa könyvnyomdája közt. Segédszerkesztője Fischer Ferenc lett, aki 1876. június 22-ig volt munkatársa a lapnak, csakugyan, mint maga Banóczy is. Banóczy Ferenc egészségének romlására hivatkozva hagyta ott szerkesztői pozícióját, helyére Fincicky Mihály került. Az ő szerkesztőségének ideje alatt már nem politikai és vegyes tartalmú lapként jelent meg az *Ung*, hanem társadalmi, szépirodalmi és vegyes tartalmú lapként. Fincicky Mihály 1876. decemberéig szerkesztette a lapot, őt 1877-ben váltotta Mihalkovich József. Az új évfolyamot a Jäger Károly örökösei könyvnyomda adta ki vasárnaponként, mint társadalmi és vegyes tartalmú lap, valamint az ungvári közművelődési társulat közlönye (1878-tól Ungi Közművelődési Társulat).⁷³

1879. augusztus 10-től a lap kiadója Pollacsek Miksa lett, majd 1881. június 26-tól az *Ung* tulajdonjogát is megvette Banóczy Ferentől. 1882 decemberétől Mihalkovich József főszerkesztőt

Az *Ung* című lap

⁷¹ DEBRECENI Anikó: Sajtó és politika a századfordulón A *Felvidék* és az *Ung* lapok tükrében. In: *Honismeret*, 23. évfolyam, 1. szám, 1995. 75.

⁷² Sz. n.: Az *Ung* története ... i.m.

⁷³ Uo.

Fincicky Mihály váltotta, kilenc évig volt az Ung főszerkesztője. Banóczy, mint a lap alapító-szerkesztője egészen haláláig (1887) jelölve volt a címlapon. 1884. február 10-től a lap Ung vármegye hivatalos közlönye lett.⁷⁴

1892. január 3-tól Fincicky Mihály főszerkesztő helyére Tabódy Jenő vármegyei főjegyző került, aki haláláig (1898) szerkesztette a lapot. Ugyanebben az évben a lap munkatársa lett Ember János királyi tanfelügyelő. A február 7-i számban közölték, hogy a lap tulajdonjogát Székely Simon és illés Dávid megvásárolták Pollacsektől.⁷⁵

1898- július 10-én Tóbody Jenő hirtelen halálával ideiglenesen Székely Simon kiadó, majd augusztustól Lőrinczy Jenő főszolgabíró (később főjegyző) vállalta magára a lap szerkesztését, segédszerkesztő pedig Banóczy Béla lett. 1902. március 2-án Banóczy Béla vette át a főszerkesztői pozíciót egészen 1918-ig, beköszöntőjében többek között ezt írta: *„A lap szerkesztésének nagy és — hivatalos elfoglaltságom mellett — felette terhes munkáját örömmel vettem magamra nemcsak azért, mert e lap néhai alapítójának emlékéhez és így a laphoz is, a kegyelet erős érzelmei fűznek, de főleg azért, hogy új működési köröm programjához híven — ezzel is — tőlem telhetőleg szolgálatot tegyek Ung vármegye és Ungvár város közügyeinek és hozzájáruljak — ha csak némileg is — társadalmi közéletünk helyes irányú fejlesztéséhez.”*⁷⁶

1903-as év második felétől az Ung lap megszűnt a vármegyei hivatalos közlönyeként működni, mivel július 2-án megindult az Ung vármegye Hivatalos Lapja, melyet ugyancsak Banóczy Béla szerkesztett. Az első világháborút követően és annak következményei folytán az Ung megszűnt.⁷⁷

3.2. Banóczy Ferenc élete és munkássága

Banóczy Ferenc 1829. augusztus 19-én született a Zemplén vármegyei Sátoraljaújhelyben (ma Magyarország, Borsod-Abaúj-Zemplén megye). Iskoláit szülővárosában, Sátoraljaújhelyen és Kassán végezte. Az 1848–49-es szabadságharc az ő fiatal lelkét is megmozgatta, így a szabadságharc idején honvédként szolgált a magyar szabadságharcosok közt. Itt, egy éjjeli őrzőjárat idején megsértette lábát, mely egész élete során fájdalmat okozott.⁷⁸ 1856-60 közötti időszakban Ungváron a törvényszéknél szolgált. 1860-ban alkotmányos tisztviselő lett Ung vármegyében, 1861-ben a kaposi szolgabírói járásban esküdtnak választották meg. A provizórium, önkényuralmi időszakban viszont

---

⁷⁴Sz.n.: Az Ung története ... i.m.

⁷⁵ DEBRECENI 1995. 78.

⁷⁶ Sz.n.: Tisztelt olvasó közönség! Ung, 40. évfolyam, 9. szám, 1902. március 2. s. p.

⁷⁷ Sz.n.: Az Ung története ... i.m.

⁷⁸ Uo.

(1861-1865 között) nem szolgált. Bánóczy Ferenc ebben az időszakban más tevékenységi formát választott, több pesti és szépirodalmi lap levelezője lett. Ekkor érezte, hogy sürgősen meg kell indítani a vármegye közlönyét, így 1863-ben megalapította a *Felvidék* című lapot. 1867-ben első aljegyzővé választották Ung vármegyében, 1871-ben pedig főjegyző lett egészen haláláig.⁷⁹

A *Pesti Napló* és több fővárosi lap rendszeres levelezője volt. Részt vett ifjúsági mozgalmakban, a műkedvelői színészet az ő elnöksége és pártolása alatt működött. 1863. május 2-án megindította a *Felvidék* című lapot, amelyet 1865. január elsejétől 1866. július 12-ig Kassán szerkesztett.⁸⁰

1867. október 10-én a *Felvidék* folytatásaként megindította az *Ung* című politikai és vegyes tartalmú lapot. Bánóczy Deák Ferenc szellemében küzdött Ung vármegye és környéke szellemi és anyagi fejlődéséért. Elődlapját, a *Felvidéket* egészen 1876-ig jelezték alcímként az *Ung* lapban.⁸¹

A Deák- és a Balközép Párt egyesülése után a Szabadelvű Párt politikáját támogatta. Mivel Bánóczy Ferenc úgy látta, hogy a Tisza-kormány az 1867-es törvényeket nem hajtotta végre, 1876. június 22-én lemondott a lap szerkesztéséről. Őt Fincicky Mihály (1876. június – december), Michalkovich József (1877. január – 1882. december), majd ismét Fincicky Mihály (1883. január – 1891. december), Tabódy Jenő (1892. január – 1898. július), Lőrinczy Jenő (1898. augusztus – 1902. február) követte az *Ung* szerkesztésében.⁸²

1886. december 31-én szilveszter éjszakáján vesztette el hirtelen életét, a sajtó szívszélhűdésre hivatkozott, mint halálának kiváltó okát. A végső búcsúra 1887. január 2-án került sor a kálváriai sírkertbe, Ungváron.⁸³

⁷⁹ Sz.n.: A volt szerkesztők életrajza. *Ung*, 50. évfolyam, 51. szám, 1912. december 25. s.p.

⁸⁰ U.o.

⁸¹ DEBRECENI, 1995. 78.

⁸² Sz.n.: Az Ung története ... i.m.

⁸³ U.o.

3.3. Az Ung lap főszerkesztőinek élete és munkássága

Az Ung lap főszerkesztőinek rövid életútját és munkásságát mutatom be a következő sorokban.

Fincicky Mihály 1842. szeptember 22-én született az Ung vármegyei Csepelyen. Tanulmányait Ungváron, majd Eperjesen, Egerben és Budapesten végezte. Tanulmányait követően Ungváron ügyvédként tevékenykedett, majd 1890-től a város polgármestere lett. 1867-68-ban került a nyilvánosság elé orosz íráskor fordításával. 1871-ben a *Képes Világ*ban közölte Mihail Lermontov költőnek az *Orsa bojár* című művét, ugyanabban az évben pedig a *Figyelő*ben írt cikkeket az orosz költészetről. Foglalkozott magyar-orosz népmesék, népmelék és közmondások gyűjtésével, melyet *Magyar-orosz népdalok* címmel a Kisfaludy-Társaság ki is adott. 1916. január 27-én vesztette el életét. Az *Ung* című lapot szerkesztette 1876. július 2-től december 21-ig és 1883. január 7-től 1891. december 25-ig.⁸⁴

Mihalkovich József 1851. március 26-án született Ungváron, tanulmányait Kassán végezte, ahol jogot tanult. 1875-ben tette le az ügyvédi vizsgát, ezt követően Ungváron dolgozott gyakorló ügyvédként, majd az Ung megyei Gazdasági Egyesület titkára lett. Volt árvaszéki ülnökhelyettes és Ungvár közigazgatási tanácsosa is. Munkatársa volt a *Magyarország* című lapnak. Az *Ung* című lapot szerkesztette 1877. január 7-től 1882. év végéig.⁸⁵

Tabódy Jenő 1839. május 16-án született Budaháza. Tanulmányait Ungváron, Sátorajaujhelyen, Pesten végezte, 1861-ben végezte a pesti jogi egyetemet. 1869-1871 között a dobóruszkai járásban esküdtként tevékenykedett. 1874. márciusában szolgabíróvá választották a perecsenyi járásban. 1887. február 26-án Ung vármegye főjegyzőjévé választották. 1898. július 10-én halt meg hirtelen Ungváron. Az *Ung* című lapot szerkesztette 1892. január és 1898. július között.⁸⁶

Lőrinczy Jenő 1847. április 17-én született Ungváron, ahol gimnáziumi tanulmányait is végezte. Kassán tanult jogot, majd kitűnő eredménnyel tette le a bírói államvizsgát. 1870. május 26-án nevezték ki a vármegye tiszteletbeli jegyzőjévé, később a máramarosszigeti ügyvédi kamaránál volt ügyvédjelölt. 1877-ben szolgabírói segédnek választották, majd 1881-től a vármegye második aljegyzőjévé. 1882. március 23-án Nagybereznán szolgabíróvá választották, majd 1889. december 30-án főszolgabíróvá. 1898. szeptember 21-én főjegyzővé, 1901. december 18-án alispánná választották. Az *Ung* című lapot szerkesztette 1898. augusztus 28-tól 1902. február 23-ig.⁸⁷

---

⁸⁴ Sz.n.: A volt szerkesztők életrajza. *Ung*, 50. évfolyam, 51. szám, 1912. december 25. s.p.

⁸⁵ Uo.

⁸⁶ Sz.n.: Tabódy Jenő temetése. *Ung*, 36. évfolyam, 29. szám, 1898. július 17. s.p.

⁸⁷ Sz.n.: A volt szerkesztők életrajza... i.m.

Banóczy Béla Ung vármegyében kezdte közigazgatási tevékenységét, itt főjegyzővé, majd alispánná választották. Az első világháborút követően elmozdították állásából, majd az megyei polgárok révén ismét alispán lett. A cseh megszállást követően azonban ismét eltávolították pozíciójából.⁸⁸ 1903-ban alakította meg Ungváron az első sportegyesületet, melynek elnöke is volt.⁸⁹ Az *Ung* című lapot szerkesztette 1902. március 2-től egészen 1918. decemberéig

3.4. Egyesületi élet és önszerveződés az Ung hasábjain

Az *Ung* hetilap cikkei különböző humanisztikus, kulturális és művészeti egyesületek létesítésére sarkallta a vármegyei közösséget. Az *Ung* hasábjain mutatkoztak meg a szerveződés csírái, az egyesületek eszméinek alapjául szolgáló cikkek, majd pedig az egyesület létrejöttét követően megjelentek a hirdetések, az egyesületek beszámolóiról, tevékenységeikről, programjaikról. Némelyik egyesület hivatalos közlönyeként is funkcionált a lap.

Az *Ung* hasábjain született meg az *Ung megyei Nőegylet*. Az 1870-es években az északkeleti régióban is erős szándék alakult ki egy jótékonyági egyesület megalakítására. Ung vármegyében már 1873-ban megindult a nőegyleti jótékonyági mozgalom Böszörményi Józsefné (szül. Tomcsányi Emília) jóvoltából. Eszmei elindítója Roykó Béla cikke volt a lap hasábján, mely sürgette az *Ung vármegyei Nőegylet* létrejöttét és annak fontosságát. A belügyminiszter 1875. január 14-én jóvá is hagyta a nőegylet szabályzatát, így ezzel ténylegesen megindult működése. Első elnöke Böszörményi Józsefné, titkára Roykó Béla. Ung megye szinte összes vezetőinek felesége tagja volt a nőegyletnek. Befolyó összegüket multságokból, színi előadásokból, tombolákból, gyűjtésekből nyerték. Működésüknek fontos állomása volt az árvaház megalapítása 1876-ban, ahol 6-14 éves korú gyermekeket neveltek Lipcsey Józsefné (szül. Molnár Anna) pártfogásában. Az intézmény azonban kellő támogatás hiányában majdnem kénytelen volt bezárni kapuit. Hadik-Barkóczy Ilona grófnő azonban elvállalta az árvaházi költségeket, az árvaházban pedig külön tanítókat fogadott a gyerekekhez. A nőegylet rendszerint beszámolt tevékenységeiről a lap számaiban, hirdette rendezvényeit és buzdította az olvasókat jótékonykodásra. A nőegylet fórumaként volt jelen az *Ung*, a lap támogatta és elősegítette az egyesület működését, ezzel hozzájárulva a lakosság megsegítéséhez.⁹⁰

Az *Ung* támogatta az ungvári *Tűzoltó Egyesület* létrejöttét, bár 1874-ben részvétel hiányában a működését megszüntette, de a megyei lap hatására és erélyes sürgetése folytán 1877-ben ismét új erőre kap. Az *Ung* buzdítása mellett 1875-ben megalakul a *jegyzői egyesület*.⁹¹

⁸⁸ Sz.n.: Banóczy Béla meghalt. *Esti Újság*, 5. évfolyam, 92. szám, 1940. április 23. 6.

⁸⁹ Sz.n.: Baóczy Béla budapesti temetése. *Magyar Hírlap*. 24. évfolyam, 95. szám, 1940. április 26. s.p.

⁹⁰ Sz.n.: Ung A jótékonykodás ünnepe. *Ung*. 38. évfolyam, 44. szám, 1900. november 4. s.p.

⁹¹ Sz.n.: Az 50 éves „Ung” és az ungi társadalmi élet. *Ung*. 50. évfolyam, 51. szám, 1912. december 25. s.p.

A kultúra terjesztését célzó egyletek sorában az Ung támogatásával fejlődött a *Társaskör*. A Budapesten tanuló egyetemi ifjúság által 1873-ban tervbe vett ungvári kör alakítását pártolta. 1877-ben alakult meg, első elnöke London Sándor, alelnöke Lám Adolf, titkára Both Menyhért volt. Néhány év kihagyás után 1880-ban alakult újjá.⁹²

A *Közművelődési Egylet* az 1875-ben alakított *Ungi Természettudományi Egyletből* fejlődött ki. Szükségszerűségéről számos közlemény jelent meg az *Ungban*. Ivántszy László, Ruttner Antal, Zoltsák János, Szieber Ede, Nagy Gyula stb. buzgólkodása révén 1876-ban meg is alakul. Első elnöke gróf Török Napoleon, alelnöke Szieber Ede volt. Intenzív működést fejt ki az egylet, komoly, tartalmas, tudományos felolvasó estélyein Ungvár művelt közönsége tömegesen vesz részt. A legpezsgőbb szellemi élet és tevékenység lüktet a nyolcvanas évek elején az egylet működése révén.⁹³ Összességében tehát elmondható, hogy számos eszme, idea, jelent meg az *Ung* hasábjain és nyer megvitátást.

3.5. Társadalmi kérdések az Ung lap cikkeinek tükrében 1875–1890 között

Ung vármegye társadalmát a dualizmus korában több égető kérdés is foglalkoztatta. Az első fejezetben vázoltam Ung vármegye gazdasági és társadalmi viszonyainak statisztikai adatokban, ezt követően pedig a sajtó tükrében foglaltam össze azokat a problematikus kérdéseket, melyek foglalkoztatták a társadalmat. Az *Ung* 1875–1890 közti évfolyamainak tanulmányozását követően arra következtetésre jutottam, hogy a társadalmi problémák két csoportját lehet megkülönböztetni: gazdasági és művelődési viszonyok.

Ung vármegye társadalmának és a lap cikkeinek szempontjából is sürgető kérdése volt a kivándorlás. A kivándorlás egyik oka az volt, hogy a lakosság zöme törpe- és kisbirtokkal rendelkezett, mely nem szolgált elegendő nyereséggel ahhoz, hogy egy család fenntartsa költségeit, így máshol, legfőképpen Amerikában próbáltak szerencsét, hogy pénzt gyűjtve szülőföldjükön földet vehessenek, ahol tudnak gazdálkodni. A tömeges kivándorlás viszont további gondokat okozott a vármegyei gazdaságban. A lap 1880. évi 16. száma így vélekedik a kivándorlásról: „*Szomorú állapot biz az; mennyi munkaerőt vesz általa az ország, gyér lakosságunk mellett pedig mennyire szűkölködünk benne.*”⁹⁴ A tömeges kivándorlás ahhoz vezetett, hogy a vármegyében kevés munkálkodó egyén maradt. Ezt követően a lap hasábjain további cikkek jelentek meg a kivándorlás elítéléséről, annak következményeiről, valamint radikális intézkedéseket sürgetett. A lap 1880. évi

⁹² Sz.n.: Az 50 éves „Ung” és az ungi társadalmi élet... i.m.

⁹³ Uo.

⁹⁴ Sz.n.: Az Amerikában való tömeges kivándorlás kérdéséhez. *Ung*. 18. évfolyam, 16. szám, 1880. április 18. s.p.

19. számában a gazdaság fellendítését indítványozta: „Hogy iparunkat a fejlettség bizonyos kedvező fokára emeljük, arra nézve mezőgazdaságunkat szükséges tökélyesíteni előbb, vagy iparnak és mezőgazdaságnak prosperitására egyszerre kell a mozgalmat és munkát megindítani.”⁹⁵ Az Ung több cikket is megjelenített az ipar fellendítése érdekében, cikkeiben felhívja a figyelmet az iparosok oktatására is. A lap 1882. évi 36. számában megjelenő cikk akár reflektálhatott volna a hegyvidéki akcióra is: „...szükséges, hogy ezen elszegényedett vidékeknek megadassanak a gazdaság fejlődésére okvetlenül megkívántató feltételek, szükséges, hogy elháríttassanak azon akadályok, melyek ezen fejlődésnek útjában állanak, elháríttassanak azon okok, melyek a keresethiányt előidézték.”⁹⁶

A kivándorlás és a gazdasági gondok mellett további problémát jelentett az uzsora és az iszákosság, a jelenség egyre többször volt kimutatható a vármegyében, cikkek sorai jelentek meg ennek hatására. Az 1880–1890-es évek között több cikk jelent meg a kivándorlás ellen, így próbálva lebeszélni az olvasóközönséget arról, hogy elhagyja szülőföldjét: „A ki dolgozni akar és tud, itthon is megkeresheti élelmét s fentarthatja családját. Az ismeretlen utáni vágy csak ábrándozás, mely megrontja az életet. Ettől óvakodjék népünk!”⁹⁷ Több cikk megjelent a kivándorlás káros hatásairól, a lap munkatársai szerint radikális lépések szükségesek ennek megoldására, többen a kivándorlási ügynökök tevékenységében látták a veszélyforrást, így ezek tevékenységét sürgetően betiltásra kívánták: „A nép kivándorlását szép hangú szónoklatokkal nem igen lehet megakadályozni. De igenis, a szigorú rendszabály az mindenkor megteszi a hatást.”⁹⁸ A kivándorlást bíráló cikkek mellett megjelentek írások a vármegyei ipari életéről, ipartanoncságról, ezzel hirdetve és buzdítva a közönséget az otthon maradás mellett.⁹⁹

A gazdasági kérdések mellett problémát jelentett a művelődési viszonyok is. Mint ahogyan az első fejezetben is vázoltam, nagy gondot okozott a térségben az analfabetizmus hatalmas mértéke. Az analfabetizmuson kívül nemcsak a művelődési viszonyok rossz számadatai aggasztották az Ung szerkesztőségét, hanem az írni-olvasni tudás hiánya egyenesen a lap támogatottságát rontotta, hiszen aki nem tudott olvasni, nem is vásárolt újságot. Emiatt a lap elhivatottan küzdött a művelődés, azon belül pedig a magyar kultúraterjesztésért. Támogatott minden olyan kezdeményezést, mely elősegítette a lakosság művelődését. Az elszegényesedés miatt többen nem tehették meg azt, hogy gyermekeiket előkészítsék az iskolára, így a többi vármegyéhez hasonlóan a „szegény iskolaköteles gyermekeket segélyező egyesület” Ungváron is megalakult, mely a városban élő szegény sorsú

⁹⁵ Sz.n.: Reflexiók. Ung. 18. évfolyam, 19. szám, 1880. május 9. s.p.

⁹⁶ Sz.n.: A felvidéki kivándorlás. Ung. 20. évfolyam, 36. szám, 1882. szeptember 3. s.p.

⁹⁷ Sz.n.: Kivándorlási mania. Ung. 24. évfolyam, 8. szám, 1886. február 21. s.p.

⁹⁸ VADÁSZ Mihály.: Néhány szó a kivándorlásról. Ung. 39. évfolyam 49. szám, 1901. december 8. s.p.

⁹⁹ Például: Sz.n.: Ipariskolát a városoknak! Ung. 17. évfolyam 11. szám, 1879. 03. 16. s.p.

SCHÜRGER Ferenc: Néhány szó az ipariskola kérdéséhez. Ung. 18. évfolyam 36. szám, 1880. 09. 05. s.p.

gyerekek iskolába járásának elősegítését célozták meg. Segélyakciójukról az *Ung* is beszámolt, s a következő felhívást intézte az olvasókhoz: „...bocsásson az egyesület rendelkezésére a lakáson található s már lomtárba szánt elviselt ruhadarabokat, lábbelieket s egyéb használhatlan, de mégis értékesíthető házi apróságokat, tekintet nélkül azok értékére vagy minőségére.”¹⁰⁰

Mint ahogyan említettem, a lap szerkesztői a magyar kultúra és művelődés ápolását is célul tűzték ki. Ennek érdekében sorra jelentek meg olyan propagáló cikkek, melyek a magyar nyelv ismeretét és tanulását indítványozták. „Magyarosítanunk kell egész eréllyel” – közölte a lap a 20. évfolyam 47. számában. A cikkben leírta, hogy a magyarosítást a kisdóvodákban kell kezdeni, hogy a gyermek a magyarság tudatában nőjön fel, valamint felvetette egy magyarságot terjesztő egyesület létrehozását is.¹⁰¹ A népiskolák és a kötelező iskolalátogatás, valamint a vármegyei értelmiség tevékenysége révén mind az analfabetizmus, mind a nemzetiségiek aránya csökkent a vármegyében. A népiskolai állapotának kimutatásáról minden évben beszámolt a vármegyei tankerület és folyamatosan publikálta az eredményeket a lap hasábjain¹⁰², valamint külön Tanügy rovatban ismertették az aktuális oktatás állapotát.

3.6. Hirdetések az *Ung* hasábjain

A hirdetések a sajtó életében fontos szerepet játszottak, hiszen az eladott példányszámok és az olvasói támogatás kevésnek bizonyult ahhoz, hogy egy lap fenntartsa működését és kiadásait. Már a dualizmus korában a hirdetések közzétételével is kívánták gyarapítani az orgánumok bevételeit. A korabeli újságok meghatároztak hirdetési részeket, valamint az ún. nyílt tereket. A nyílt tér a lap azon része volt, ahol az olvasó/közönség köréből érkezett bármilyen közérdekű vagy magánjellegű felszólalásokat, nyilatkozatokat, hirdetéseket közöl, és amelyért szabályszerű illetményt kell fizetnie. Ennek következtében a lapok tudták növelni saját bevételeiket, valamint a hirdető fél közlönye is szélesebb közönséghez tudott eljutni.¹⁰³

Megjelenési hely alapján beszélhetünk reklámról, illetve hirdetésről, mely a dualizmus korában a két szó eltérő jelentéssel bírt. A reklám az, amely a szerkesztői részben, olykor cikk formában jelenik meg, a hirdetés pedig az, amelyik a lap utolsó oldalain jelenik meg rendszerint. A hirdetéseket az *Ung* utolsó oldalain közzéték, általában fél-másfél oldalnyi terjedelemben.

¹⁰⁰ Sz.n.: Felhívás. *Ung*. 20. évfolyam, 36. szám, 1882. október 1. s.p.

¹⁰¹ Sz.n.: A magyarnyelv terjesztése Ungmegyében. *Ung*. 20. évfolyam, 47. szám, 1882. november 19. s.p.

¹⁰² Sz.n.: Az ungmegyei tankerület népoktatási állapotának kimutatása 1878. évről. *Ung*, 17. évfolyam, 4. szám, 1879. január 26. s.p.

¹⁰³ BUZINKAY 2005. 157.

A hirdetések megkülönböztetjük méretük, rendszerességük és témájuk szerint. A méretük szerint lehet nagy és kishirdetések, valamint apróhirdetések. Az *Ung* hirdetés rovataiban fellelhetők nagyobb és kisebb terjedelmű hirdetések, rendszerint a nagyobb hirdetések országos cikkek hirdetését, valamint közleményeket foglalt magában. A nagy hirdetésekhez sablonokat, képfarmátumokat is csatoltak a figyelemfelhívás érdekében. Rendszerességük alapján megkülönböztetünk egyedi és átalány hirdetések. Az átalány hirdetés hosszabb ideig megjelenő hirdetés, melyet a hirdető előre kifizetett akár egy évre.

A hirdetés témája sokszínű volt, megkülönböztetünk termékek – ezen belül helyi és országos termékek – hirdetéseit, szolgáltatások, felhívásokat, közérdekű információk hirdetését, pályázatokat.¹⁰⁴ A *Nyílt tér* rovatban azonban nemcsak hirdetések adtak fel, hanem bármilyen közleményt beküldhetett a közönség, akár magánjellegű, nem hirdetésszerű információkat is közölhettek itt.

A hirdetések tarifáiról az *Ung* viszonylatában a *Nyílt tér* soronként 20 krajcárt számított fel, melyek általában apróhirdetések voltak. A *Hirdetések* rovat közleményeiről nincs adat, hogy milyen feltételek mellett közölték azokat. A hirdetések tarifái a fővárosi lapoknál különböző árkatóriák voltak a hirdetés megjelenése viszonylatában. A lap hirdetési tarifáját több tényező is meghatározta, úgy, mint a hirdetés helye, ideje, terjedelme, gyakorisága és bizonyos esetben maga a hirdetés témája is. Az *Ung* számaiban általában termékek hirdetéseit közöltek, azon belül is ruházati, egészségügyi termékeket találhatunk.¹⁰⁵

3.7. Az *Ung* szerepe a sajtóéletben

Az *Ung* című lapot nem lehet lekorlátozni csupán Ungvár városára. A város határait túllépve Ung vármegye közlönyeként funkcionált, jelentősége olykor még a vármegye határait is túllépte. A lap az északkeleti térség megkerülhetetlen orgánuma volt. A műveltségi viszonyok elmaradottsága ugyan gátolta, sokszor szinte ellehetetlenítette a kiadásait, ennek ellenére mégis – elődjével a *Felvidékkel* – 56. évfolyamot élt meg kihagyások nélkül. A régió viszonylatában ez nagy jelentőséggel bír, hiszen a környező vármegyék közlönyei támogatás hiányában megszűntek, vagy szüneteltették időszakosan lapkiadásait.

---

¹⁰⁴ BALOGH János Mátyás: *Üzleti szellemű fővárosi napisajtó a dualizmus korában a budapesti sajtóipar születése*. ELTE BTK, Budapest, 2014. 74.

¹⁰⁵ Uo.

Az Ung tevékenységét egyik cikkében foglalta össze: „*A jó helyi lap kötelessége közvetíteni, a helyi viszonyokba beilleszteni azon eszméket és törekvéseket, a melyek az ország közjára érdekében a dolgok mélyébe bepillantani tudó, széles látókörrrel megáldott elmék által felszínre hozatnak.*”¹⁰⁶

A vidéki lapok feladata nehéz, hiszen helyi és országos érdekeknek is meg kellett felelniük. Az Ung csupán a helyi hírekkel, a közélet és a mozgalmak élénkítésével, a helyi események tájékoztatásával, az olvasóközönség egy-egy témában való befolyásolásával bírt, a fővárosi lapok viszont földrajzi határaikon túllépve hatással voltak a vidéki, azon belül pedig az északkeleti régió lakosságára is. Az 1885. augusztus 24-én tartott vidéki hírlapírók budapesti kongresszusa után így írt a lap szerkesztősege: „*A fővárosi sajtó helyzete egészen más, mint a mienk. Ha egy fővárosi lap akár politikai, akár társadalmi kérdésben felszólal, annak szavát elnémítani nehéz, sőt sokszor lehetetlen; a vidéki lap felszólalása jelenjen az meg névvel vagy a nélkül, ha oly tárgyat érint, melyhez valamely megyei tekintély neve van kapcsolva, mindjárt a szerkesztőnek rovatik fel. Megbocsáttatik neki, ha az illető egyén nevét dicsérettel említi, ellenben nagy nehezteléssel veszi mindenki, ha egy vidéki lap bátorodik némely dolgokban igazat mondani.*”¹⁰⁷ Így tehát az Ung az északkeleti régió körzetén túl nagy hatással nem tudott bírni, olykor eszméinek cikkei csak megjelentek, de süket fültre találtak, mivel nem volt olyan jelentős, hogy nagyobb változásokat indítson. Azonban helyi, vármegyei szinten az Ung több változást is hozott, mely előre mozdította a vármegyei életet. Az említett cikkben a szerkesztőség az alábbi megoldást javasolta a vidék és a főváros érdekeinek érvényesítése mellett: „*A vidéki és fővárosi hírlapirodalom egyesülése abban nyerne hasznos megoldást, ha az egyes megyei hírlapok társadalmi, közgazdasági érdekeit érintő alapos cikkeket a fővárosi lapok figyelmükre méltatnak és támogatnák miután az ily kérdések megoldása nem mindig helyi hanem legtöbbször kormány-befolyások mellett vihetők keresztül, ilyenekben pedig a fővárosi lapok tekintélye hathatós támogatója lehetne a vidéki sajtónak.*”¹⁰⁸

Összességében tehát elmondható, hogy az 1867. évi sajtótörvény történelmi fordulópontnak számít Ung vármegye sajtóéletében is. Sajátos viszonyok szerint, lassabban és árnyaltabban ment végben a változások, viszont a vármegyében is megfigyelhető, hogy a társadalom valamelyest aktívabban részt vett több égető kérdés viszonylatában is, mint például a kivándorlás, az analfabetizmus, vagy pedig a gazdasági problémák és annak megoldása érdekében folytatott vitákban, a népesség, a művelődés, az oktatás nyelvének kérdésében.

A lapkiadás szempontjából több gátló tényező ellenére is folyamatosan megjelent az Ung, mely támogatta, buzdította a művelődést, változásokat indítványozott mind a társadalmi, mind

¹⁰⁶ Sz.n.: A mi hivatásunk. Ung, 31. évfolyam 53. szám, 1893. december 31. s.p.

¹⁰⁷ Sz.n.: Vidéki hírlapírás. Ung, 23. évfolyam, 35. szám, 1885. augusztus 30. s.p.

¹⁰⁸ Sz.n.: Vidéki hírlapírás... i.m.

gazdasági életben, fóruma volt a társadalmi vitáknak, hasábjain születtek a vármegyét gazdaságilag vagy társadalmilag elősegítő egyletek, annak cikkei és programjai.

ÖSSZEFOGLALÓ

Ung vármegye dualizmuskori sajtó életét több tényező is befolyásolta. Az első fejezetben bemutattam a Ung vármegye társadalmi, gazdasági és művelődési viszonyait, mely segítségével kontextusba helyeztem a társadalmi kérdéseket. A lapok megjelenése, tartalmi és nyelvezeti szempontból is igazolta a térség népességi, azon belül a nemzeti és felekezeti viszonyait. A statisztikai adatok értelmében a vármegye nagyobb aránya nemzetiségi, azon belül pedig ruszin nyelvű volt. Ennek következtében a térségben megjelentek a ruszin nyelvű lapok. Diplomamunkámban leírtam a ruszin nyelvű sajtó viszontagságait, hiszen több tényező is gátolta a ruszin nyelvű lapok kiadását, megjelenését. A ruszin nyelvű orgánumok kevés száma és rövid élettartalma annak köszönhető, mivel a ruszin nép körében is nagy volt az analfabetizmus aránya, ezen kívül pedig hiányzott az anyagi és egy vezetői társadalmi réteg támogatása. A ruszin nyelv sokszínű dialektusa is megnehezítette a lapok kiadását. Tartalmi szempontból a vegyes tartalmú lapok voltak a legnépszerűek, ezek a lapok voltak a leghosszabb életűek is, hiszen szélesebb tömeget tudott elérni, így támogatottsága is nagyobb volt, mint más tartalmú lapoké.

Diplomamunkám fő része az *Ung* című lap volt, mely a vármegye dualizmuskorát átfogta, megkerülhetetlen orgánummá vált a térségben. Foglalkoztam a lap munkatársaival, kiemelten Banóczy Ferenc életével és munkásságával, aki elindította a lapot. Az *Ung* lap több egyesület közlönyeként működött, több egyesület a lap cikkeinek buzdítására és támogatásával jött létre, így kitértem ezen egyesületek bemutatására is.

A vármegyében több társadalmi probléma is felmerült melyet elsősorban az elmaradott gazdasághoz vezethető vissza. A gazdasági problémák általános elszegényesedéshez vezetett, így többen a kivándorlás mellett döntöttek. A kivándorlás pedig még inkább elmélyítette a gazdasági problémákat, olyannyira, hogy több cikk is felhívta a figyelmet a kivándorlás által okozott károkra. Az *Ung* című lap is elhivatottan küzdött az emberek otthonmaradásáért. Több cikk jelent meg a kivándorlás elítéléséről, elmélkedtek a kivándorlás okairól, radikális lépéseket sürgettek a probléma megoldása érdekében.

A kivándorlás mellett problémát jelentett a nagyarányú analfabetizmus is. Az analfabetizmus a lapok támogatottságában is nagy szerepet játszott, így a lapok érdeke is volt az analfabetizmus csökkentése. Az *Ung* is cikkeivel segítette a népiskolák működését, valamint az olyan egyesületek programjait, mely a szegény családok gyermekeinek iskolázásáért gyűjtött.

Az *Ung* című lap összefogta a vármegye társadalmát, tükörképként bemutatva a jelen emberei számára. A lap helyi jelentőséggel bírt, a vármegye hírközléseként funkcionált, melynek

kutatása bemutatja számunkra, hogy bizonyos társadalmi kérdéseket a kor emberei hogyan próbálták meg megoldani.

РЕЗЮМЕ

Життя преси Ужанського комітату в епоху дуалізму було під впливом багатьох чинників. У першому розділі я представила соціальні, економічні та культурні умови Ужанського комітату, що допомогло помістити соціальні питання в контекст. Вихід журнал, з точки зору змісту та мови, також відображав демографічні, національні та релігійні відносини регіону. За статистичними даними, більшу частину населення комітату складали національні меншини, зокрема русини-українці. Внаслідок цього в регіоні з'явилися русинські-українські журнали. У своїй дипломній роботі я описала труднощі русинської-української преси, оскільки багато факторів ускладнювали видання та вихід русинських-українських журнал. Невелика кількість русинських-українських журнал та їх короткий термін існування пояснюються високим рівнем неписьменності серед русинського-українського населення, а також відсутністю матеріальної підтримки та підтримки з боку провідних соціальних верств. Різноманітність діалектів русинської-української мови також ускладнювала видання журнал. З точки зору змісту, найпопулярнішими були змішані за змістом журнали, оскільки вони досягали ширшої аудиторії та мали більшу підтримку, ніж інші видання.

Основну частину моєї дипломної роботи присвячено журналі "Унг", яка охоплювала період дуалізму комітату і стала невід'ємним органом регіону. Я досліджувала працівників журнали, особливо життя і діяльність Ференца Баночі, який заснував журналу. "Унг" функціонувала як вісник кількох товариств, деякі з яких були засновані завдяки статтям і підтримці газети, тому я також розглянула ці товариства.

У комітаті виникло багато соціальних проблем, які насамперед були пов'язані з відсталою економікою. Економічні проблеми призвели до загального зубожіння, і багато людей вирішили емігрувати. Еміграція ще більше погіршила економічні проблеми, настільки, що кілька статей звертали увагу на шкоду, завдану еміграцією. Журнал "Унг" також рішуче боролася за те, щоб люди залишалися вдома. З'явилося багато статей, що засуджували еміграцію, обговорювали її причини та закликали до радикальних заходів для вирішення проблеми.

Крім еміграції, серйозною проблемою був високий рівень неписьменності. Неписьменність також значною мірою впливала на підтримку журнал, тому зниження неписьменності було в інтересах журнал. "Унг" своїми статтями сприяла функціонуванню народних шкіл та програм товариств, які збирали кошти на освіту дітей з бідних родин.

Журнали "Унг" об'єднала суспільство комітату, відображаючи для сучасників його реальність. Журнал мала місцеве значення, функціонувала як інформаційне джерело комітату, дослідження якого показує нам, як люди того часу намагалися вирішувати певні соціальні питання.

FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE

PUBLIKÁLT FORRÁSOK (STATISZTIKAI ADATOK)

1. Népszámlálási Digitális Adattár – Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára- A magyarországi népszámlálások adatai 1784 és 1990 között
2. Magyar Statisztikai Közlemények. A magyar Szent Korona országainak kivándorlása és visszavándorlása 1899–1913. Budapest, 1918

KORABELI LAPOK, FOLYÓIRATOK

3. *Felvidék* 1864, 38. sz.
4. *Felvidék* 1865, 19. sz.
5. *Ung*, 1879, 11. sz.
6. *Ung*, 1880, 16. sz.
7. *Ung*, 1880, 18. sz.
8. *Ung*, 1880, 19. sz.
9. *Ung*, 1882, 36. sz.
10. *Ung*, 1882, 47. sz.
11. *Ung*, 1885, 35. sz.
12. *Ung*, 1886, 8. sz.
13. *Ung*, 1893, 53. sz.
14. *Ung*, 1898, 29. sz.
15. *Ung*, 1899, 12.sz.
16. *Ung*, 1900, 44. sz.
17. *Ung*, 1902, 9. sz.
18. *Ung*, 1912, 51. sz.
19. *Esti Újság*, 1940, 92. sz.
20. *Magyar Hírlap*, 1940, 95. sz.

KÉZIRATOK

21. BALOGH János Mátyás: *Üzleti szellemű fővárosi napisajtó a dualizmus korában a budapesti sajtóipar születése*. PhD-értekezés. ELTE BTK, Budapest, 2014.
22. BRAUN László: *A hegyvidéki akció története 1897-1910 között*. PhD-értekezés, Debreceni Egyetem BTK, 2017.

23. LÁSZLÓ Gézáné: *A történelmi Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Ung vármegyék sajtótörténete 1845-től 1920-ig*. PhD-értekezés. ELTE, Budapest, 2013.
24. VARGA Róbert: *Ung vármegye rendvédelmi szervei 1890-1918 között*. PhD értekezés. Debreceni Egyetem BDT, Debrecen, 2023.

MONOGRÁFIÁK, SZAKKÖNYVEK

25. BÖÖR György: *A magyarországi ruszin időszaki sajtó a XIX. században*. Kolozsvár, 1943.
26. BUZINKAY Géza: *Magyar hírlaptörténet 1848–1918*. Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2008.
27. FEJŐS Sándor: *Művelődés és kultúra a dualizmus kori Magyarországon (1867-1918)*. Szeged, 2018.
28. KOZÁR Monika: *A dualizmus kora 1867-1914*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2007.
29. MAYER Mária: *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860-1910*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977.
30. ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Kossuth Kiadó Zrt., Budapest, 2017.

TUDOMÁNYOS TANULMÁNYOK ÉS SZAKCIKKEK

31. BRAUN László: A dualizmus korának társadalmi és gazdasági viszonyai. In: *Kárpátalja Története Örökség és kihívások*. Főszerk. Csatóry György. Beregszász-Ungvár, 2021. pp. 310-382.
32. BRAUN László: Kivándorlás vidékünkéről a XIX-XX. század fordulóján. *Acta Hungarica*, 2007. pp. 303-314.
33. BRAUN László: Adalékok az 1880-1914 közötti Ung megyei kivándorláshoz. *Acta Hungarica*, 2004. pp. 100-111.
34. CIEGER András: Ung megye politikai vezetőrétege a dualizmus időszakában. Különnyomat a *Kárpátaljai Minerva* 2000/1. számából. K. n. Budapest-Beregszász, 2000. pp. 5–40.
35. CSERNICKÓ István – FEDINEC Csilla: A mai Kárpátalja területének történeti-nyelvi viszonyai a 19–20. század fordulóján, kitekintéssel a mára. In: Szakál Imre: *"Indivisibiliter ac Inseparabiliter". "Feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul" : A kiegyezés 150. évfordulója alkalmából rendezett tudományos konferencia előadásai Beregszász, 2017. november 16.* pp. 141-180.

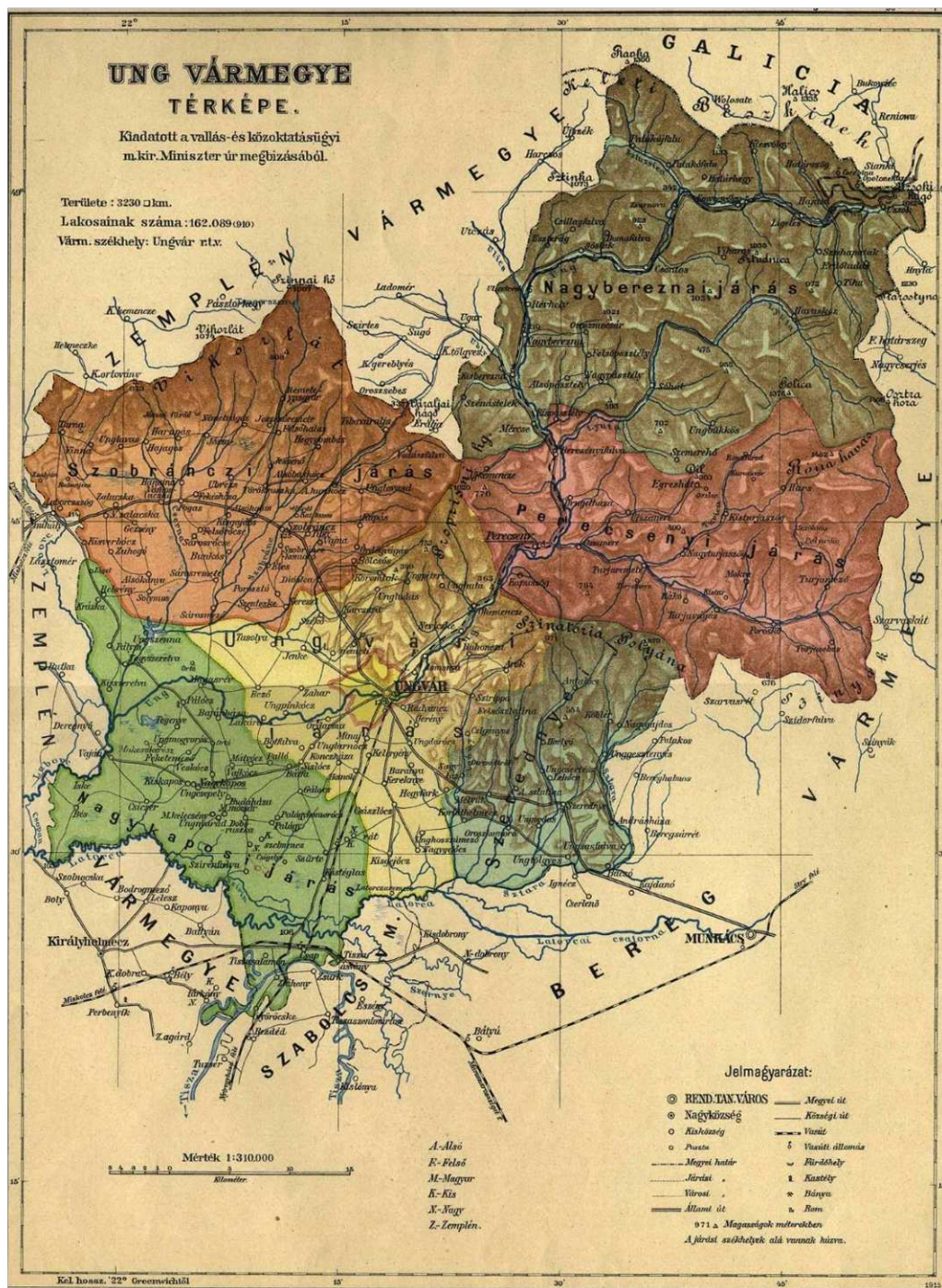
36. DEBRECENI Anikó: Sajtó és politika a századfordulón A Felvidék és az Ung lapok tükrében. In: *Honismeret*, 23. évfolyam, 1. szám, 1995. pp. 75-82.
37. LÁSZLÓ Gézáné SZARKA Ágota: A Kassa-Unghvári Hirdetményi-Lap - Időutazás egy eltűntnek vélt hírlappal a reformkori Magyarországra és Kassára. In: *Magyar Könyvszemle*, 2010, 126. évfolyam, 1-4. szám. pp. 220-225.
38. MOLNÁR Ferenc: A kiegyezés hatása a ruszin mozgalomra. In: *Nemzetiségek és törvényhozás Magyarországon*. Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen, 2017. pp. 199-222.

DIGITÁLIS ADATBÁZISOK/INTERNETES FELÜLETEK

39. KÓKAY György: A magyar sajtó története. Budapest, 1993.
In: <https://mek.oszk.hu/04700/04727/html/395.html> Letöltési idő: 2024. 04. 16.
40. GAJDÓ Tamás: Magyar színháztörténet II. (1873-1920), Budapest, Magyar Könyvklub, 2001.
In: <https://mek.oszk.hu/02000/02065/html/2kotet/3.html> Letöltési idő: 2024. 04. 16.

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet: Ung vármegye közigazgatási térképe 1910-ben¹⁰⁹

¹⁰⁹ Forrás: ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék. <http://lazarus.elte.hu/hun/maps/1910/ung.jpg> (Letöltés: 2024. 04. 20.)

2. számú melléklet: Ung vármegye lapkiadása 1867 és 1918 között¹¹⁰

Vegyes tartalmú lapok	
<i>Ungvári Hírlap</i>	1867. július 1.
<i>Ungvári Közlöny</i>	1867. július 20. –1938. december 21. Szünetelt: 1869. július 14.–1881. december 3. 1868. december 6-tól: politikai, ellenzéki és vegyes tartalmú lap.
<i>Ung</i>	1867. október 10. –1919. március 30.
<i>Szvit</i>	1867–1871
<i>Novij Szvit</i>	1871. január 28. –1871
<i>Karpat</i>	1873. július 12. –1886. április 25.
<i>Magyar Kárpát</i>	1875. április 12. – 1876. december 24.
<i>Ungvár</i>	1880. január 4. – 1883. december 23.
<i>Kelet</i>	1888. január 10. – 1901. szeptember 26.
<i>Kárpáti Lapok</i>	1895. május 12. –, 1901. december 22.

Politikai lap	
<i>Határszéli Újság</i>	1908. június 1. –1919. március 30.

Közigazgatási lap	
<i>Ung Vármegye Hivatalos Lapja</i>	1903. július 2. –1944. június 29.

Nevelésügyi és ifjúsági lapok	
<i>Ucsitel</i>	1867. április 16. –1867. december 13.
<i>Ungmegyei Tanügy</i>	1881. január 30. –1886. december
<i>Magyar Tanítójelölt</i>	1908. szeptember–1913. június
<i>Görög Katholikus Népiskola</i>	1913. január–1914. június
<i>Szvetlo</i>	1913. január– 1913 ?

Társadalomtudomány	
<i>Ung Megyei Századok</i>	1910. október 29. –1911. január 23.

Vallási lapok	
<i>Szvit</i>	1867. július– 1867. ?
<i>Lisztok</i>	1885. szeptember 26. –1903. december
<i>Görög Szertartású Katholikus Hitszónok</i>	1887–1897
<i>Felvidéki Sion</i>	1889. január 15. –1891. december 29.
<i>Dodatok</i>	1895. január–1903.
<i>Nauka</i>	1897. július 29. –1920. november 14.
<i>Görög Katholikus Szemle</i>	1900. január–1918. december 29.

¹¹⁰ László Gézané: *A történelmi Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Ung vármegyék sajtótörténete 1845-től 1920-ig.* Budapest, 2013

Mezőgazdaság	
<i>Magyar Erdész</i>	1901. február 20. –1913. december
<i>Szelo</i>	1911. január –1911. december

Művészet	
<i>Ungvári Színpad</i>	1901. május 7. –1901. június 2.
<i>Ungvári Színházi Újság</i>	1903. május 30. –1903. június 21.
<i>Színház</i>	1911. április 1. –1911. április 29.
<i>Ungvári Színházi Újság</i>	1913
<i>Színház</i>	1916. november 18. –1916
<i>Mozi</i>	1912. február 25. 1912. március 31.

Katonai lapok, tábori újságok	
<i>Soldaten Zeitung der K[aiserlichen] u[nd] K[öniglichen] 2. Armee</i>	1914. december 25. –1915. február 5.
<i>A Császári és Királyi Második Hadsereg Katonai Lapja</i>	1915
<i>Hatvanhatos Tábori Újság</i>	1917. április 8. –1918. október 15.

Élclapok	
<i>Deutsche Fledermaus</i>	1867–1869
<i>Ungvár Denevér</i>	1867–1880
<i>Sova</i>	1871
<i>Füles Bagoly</i>	1883. augusztus 30. –1887. március 3.
<i>Kacsa</i>	1909–1910

Alkalmi lapok	
<i>Rózsaiünnep</i>	1901